

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Nemejovská

Kritická reflexe díla Zdeňka Buriana

Critical Reflection of Zdeněk Burian's Work

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Marii Klimešové, PhD. za cenné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Anotace

Bakalářská práce se zabývá kritickou reflexí díla Zdeňka Buriana. Umělec vždy měl a dosud má velice nejasné postavení v rámci dějin umění. Za svůj život vytvořil obrovské množství děl a stal se v širokém povědomí velice populární. Nejvíce proslul jako ilustrátor dobrodružných románů a pravěkých rekonstrukcí. Jeho obrazový doprovod ovlivnil představy mnoha generací, stal se neodmyslitelnou součástí řady knižních titulů a formoval naše první vizuální představy o životě v pravěku. Přesto stál vždy na okraji výtvarné scény, bez hlubšího zájmu odborné veřejnosti. Tato práce si klade za cíl zjistit, proč byl Zdeněk Burian v tomto směru přehlížen. Úvodní kapitola popisuje životní etapy umělce, poté následuje několik stránek o jeho osobnosti, výtvarném projevu a tématu jeho tvorby.

Další část práce je zaměřena na možné příčiny Burianova přehlížení. Jedná se o dobu, ve které převážně tvořil, ve spojitosti s neobjektivní socialistickou kritikou, dále o problematiku tvorby ilustrace a nakonec o samotnou osobu Zdeňka Buriana.

Následující kapitola se soustředí na bádání zaměřené na umělce a jeho dílo. Jedná se o velice problematickou záležitost, neboť z důvodů nezájmu odborníků dosud nevyšla uspokojivá publikace, která by Burianovo dílo komplexně zhodnotila a významově zařadila do dějin umění. Poslední kapitola se věnuje Burianovu fenoménu v současnosti a tomu, jak bylo jeho dílo vnímáno na konci dvacátého století a zejména jak je vnímáno dnes, po velké jubilejní retrospektivě, která se konala v Jízdárně Pražského hradu v roce 2005.

Annotation

The theme of this bachelor's work is focused on the critical view of Zdeněk Burian's work. The artist has always had very unclear and strange position in the history of arts. He created a huge amount of pieces of art during his life and became widely popular. He is mostly known as an illustrator of adventurous novels and pictures depicting prehistorical life. These illustrations influenced many generations, they became inherent part of a number of books and formed our imagination of the life in prehistorical era. Despite that Burian has always been standing somewhere on the edge of the main art scene without deeper interest of the professionals. The aim of this work is to find out, why he was in this way unnoticed.

The introductory chapter concentrates on the artist's life, then there are a few pieces of information about his character, artistic methods and conception and also about the theme of his art. The Next part of the work handles hypothetical causes of the overlooking Zdeněk Burian. It considers the time during which he was mainly creating his works in connection with the unfair socialist criticism, then the question of the illustration and finally the person of an artist. The Following chapter deals with the research of Burian and his work, which is very problematic due to uninterest of professional art historians. Because of this, there is no satisfactory publication which would acknowledge and classify his entire work. The Last chapter is focused on Burian's phenomenon nowadays, how his work was looked on at the end of the twentieth century and mainly at the beginning of the twenty-first century after the jubilee exhibition in 2005.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Životopis.....	9
3. Výtvarné pojetí Burianova díla	16
4. Kritika díla Zdeňka Buriana	20
4.1 Zdeněk Burian a socialistická kritika	21
4.2 Ilustrátor	24
4.3 „Imunní vůči trendům“	26
5. Bádání o Zdeňku Burianovi	31
6. Dovětek k Burianově tvorbě	34
7. Závěr.....	39
Seznam použité literatury	41
Seznam vyobrazení	43
Obrazová příloha	44

1. Úvod

Jméno Zdeňka Buriana je obecně velice dobře známo mezi odbornou i laickou veřejností. Jeho ilustrace se vyskytovaly v nepřeberném množství knih, převážně dobrodružného žánru, zdobily příběhy v časopisových seriálech nebo zpodobňovaly dávno zaniklé výjevy pravěkých živočichů. Řada generací na Burianově výtvarném doprovodu doslova „vyrostla“, a přesto je jeho postavení v rámci dějin umění prazvláštní. Pečlivý umělec, celoživotní obdivovatel přírody, po sobě zanechal odkaz čítající obrovské množství děl, od nejrůznějších ilustrací až po obrazy volné tvorby. Přes jeho popularitu, charakteristickou zejména tím, že se s Burianovým obrazem v některém okamžiku setkal snad každý, kdo v našem prostředí vyrůstal, přinejmenším určitě v bývalém Československu, je jeho význam z odborného hlediska dosud nevyjasněný. Burian má řadu nekritických obdivovatelů a jeho dílo je stále velmi oblíbené, nicméně se dosud nenašel odborník, který by jeho odkaz podrobil systematické analýze, a konečně tak rozkryl celkový kulturně historický význam umělce.

Téma jsem si vybrala proto, že mě tato zvláštní situace okolo Burianova díla velmi přitahovala. Snažila jsem se přijít na to, jak je možné, že umělec s tak rozsáhlou výtvarnou činností byl vždy spíše přehlížen. Co je hlavní příčinou Burianova nezařazení mezi historicky významné umělecké osobnosti?

Práci jsem rozdělila na několik kapitol a v každé se snažím zaměřit na určitou problematiku spojenou s Burianovým dílem. Po úvodní kapitole popisující životopis umělce se tak dostávám k hlavním otázkám práce, ve kterých se snažím najít příčiny jeho přehlížení. Je tímto hlavním důvodem osoba umělce, doba, ve které převážně tvořil, předmět tvorby nebo jeho výtvarné cítění? Veškeré otázky se vzájemně prolínají a ovlivňují.

Dále následuje kapitola zabývající se badáním o Zdeňku Burianovi, s čímž souvisí i seznam literatury použité při zpracovávání této bakalářské práce. Protože Burianovo dílo nebylo nikdy centrem zájmu odborníků, veškeré ucelenější publikace, které se tomuto tématu věnují, napsali Burianovi blízcí či obdivovatelé, kteří se s umělcem osobně znali. Většinu monografií o Burianovi napsal Vladimír Prokop, jehož je dnes možno pokládat za jediného systematického „burianovského badatele“, který však není profesionálním kunsthistorikem. Rozsáhlá odborná publikace, která by se zabývala celkovým Burianovým dílem, a jasně tak zhodnotila jeho význam, na svůj vznik stále čeká. Poslední kapitola se pak zabývá

Burianovým odkazem na konci dvacátého a začátku jedenadvacátého století a obsahuje hypotézu, jakým směrem by se mohlo vnímání jeho díla dále ubírat.

Obrazy v příloze jsem pojala jako ryze doplňující zajímavé prvky odpovídající textu, nikoli jako obrazový doprovod mapující celkový rozsah umělcova díla.

2. Životopis

Práci nelze zahájit jiným způsobem než stručným popisem životních etap umělce, protože teprve na jejich základě se můžeme pustit do podrobnější analýzy daného tématu.

Zdeněk Burian se narodil 11. února 1905 v Kopřivnici na Moravě a jeho původní jméno bylo „Zdeněk Michal Burián“. Jaké důvody ho vedly k tomu, že se vžila kratší verze jména bez čárky nad písmenem „a“, se již dnes nedozvíme.¹ Otec malíře Eduard Burián byl venkovským stavitelem a předpokládal, že se jeho mladší syn Zdeněk, který po něm nezdědil tolik technického talentu jako starší bratr, ale od malička jevil velký zájem o přírodu, v budoucnosti stane lesníkem.² Toto přání se otci nesplnilo, neboť mladý Burián svůj celoživotní obdiv k přírodě pojal jiným způsobem. Po krátké etapě života se rodina přestěhovala do Štramberka, odkud se asi po pěti letech vrátila opět zpátky do Kopřivnice, tentokrát již ale do vlastního domu. Zde malý Zdeněk navštěvoval čtyři roky obecné školy, aby se poté s rodiči a bratrem přestěhoval do Brna. Tím ale toto „rodinné putování“ neskončilo, neboť již po roce se Buriánovi vrátili opět do Kopřivnice, kde Zdeněk vychodil měšťanskou chlapeckou školu.³ Během studia na této škole se mladý Zdeněk setkává s učitelem kreslení Bartoněm, který ihned rozpoznává chlapcův neobvyklý talent a doporučuje mu studovat v Praze na uměleckoprůmyslové škole. Otec tento nápad neschvaloval, ale matka se svým synem do Prahy přesto jela. Zнала zde jistého lékárníka, který měl za přítele malíře Jana Gotha. Tento malíř posoudil dosavadní výtvarné počiny mladého Zdeněka a údajně prohlásil, že se mladý talent hodí na Akademii. Nasměroval chlapce k Maxu Švabinskému, jenž jeho talent potvrdil a doporučil, aby se Zdeněk o přijímací zkoušky na Akademii pokusil. To pro Buriana znamenalo prezentovat své výtvarné úkoly (dva portréty poloslepého muže a stařeny uhlem a kompozici kopřivnických kovářů) před významnými umělci ve zkušební komisi. Mimo Maxe Švabinského se skládala z Vojtěcha Hynaise, Vlaho Bukovce a Jakuba Obrovského. Burianův talent musel být očividný, neboť byl jako mimořádný student ve věku pouhých 14 let na Akademii v roce 1919 přijat. Takovéto brzké zahájení umělecké kariéry se neobešlo bez problémů. V tak nízkém věku logicky nebylo možné, aby se svými mnohem staršími kolegy navázal užší přátelské vztahy.⁴ Díky tomu se dostal do určité izolace, která byla prohloubena ještě dalšími těžkostmi.

---

¹ Vladimír PROKOP: Ilustrátor Zdeněk Burian. Monografie a soupis díla, Praha 1995, 7.

² Vladimír PROKOP: Zdeněk Burian a paleontologie, Praha 1990, 13.

³ PROKOP 1995 (pozn. 1)

⁴ Ibidem 8.

Kromě určitého konfliktu na akademické půdě,⁵ zde patrně největší roli sehrála existenční tíseň, která mladého nadaného umělce donutila školu opustit a začít si vydělávat na živobytí. Otec svého syna na studiích finančně patrně nepodporoval, a proto musel chlapec pracovat nejrůznějšími způsoby, aby si mohl základní položky životního minima dovolit. Nosil cestujícím na nádraží zavazadla, pracoval na stavbách nebo si přivydělával malováním vývěsních štítů.⁶ Tyto přivýdělnky, díky nimž měl Burian mnoho absencí, však ani tak nestačily, a tudíž musel v roce 1921 Akademii definitivně opustit. Během tohoto komplikovaného období živoření mezi akademickými umělci začal mladý student holdovat svému celoživotnímu koníčku - trampingu, díky němuž poznal nové přátele včetně své budoucí ženy Františky Laudové.⁷ Trampování v přírodě společně s dlouhotrvajícím zájmem o dobrodružné romány patrně předurčily jednu z cest mladého umělce coby významného ilustrátora dobrodružné literatury. První významnější zakázku představovaly ilustrace včetně vytvoření obálky ke knize Roberta Louise Stevensona *Dobrodružství Davida Balfoura* pro Dělnické nakladatelství a knihkupectví Antonína Svěceného.⁸ Ilustrace byly přijaty velmi dobře, a tudíž se nakladatelství rozhodlo spolupráci s šestnáctiletým mladíkem prodloužit.⁹ Přes tuto skutečnost se mladý chlapec stále ještě nevymanil ze sociální bídy spojené s náročným životem v prostředí velkoměsta.

Během roku 1922 podniká Burian se svým přítelem první cestu do zahraničí, na Slovensko poblíž řeky Ipel', kde stráví několik měsíců ve společnosti kočovných cikánů. Zde vznikla řada akvarelů a studijních kreseb.¹⁰ Jak podotýká Vladimír Prokop v jedné z monografií věnovaných Zdeňku Burianovi, je zvláštní, že malíř, v jehož obrazech je tak věrně vyobrazen celý svět, jen zřídka kdy vycestoval za hranice své rodné země. Na Slovensko se podruhé dostal v létě 1926 se svým přítelem z „trampské party“ Čeňkem Zahradníčkem.¹¹

---

⁵ Vladimír Prokop v monografii Z. B. stručně uvádí, že šlo o jakýsi konflikt spojený s nedodržením formálních kritérií při prezentaci studentských prací a následně umělcovo rozčilení završené demonstrativním roztrháním vlastních děl. Tomu ale předcházela Burianova velká absence, která bude patrně hlavním důvodem jeho opuštění Akademie. Vladimír PROKOP: Zdeněk Burian, Praha 2005, 208

⁶ Vladimír HULPACH: Století Zdeňka Buriana, Praha 2004, 20.

⁷ PROKOP 1995 (pozn. 1) 8-9.

⁸ HULPACH 2004 (pozn. 6) 24.

⁹ Jméno ilustrátora ve Stevensonově dobrodružném románu není uvedeno a stejně tak není jméno Zdeňka Buriana zmíněno ani u dalších počátečních prací dobrodružných, přírodovědných a cestopisných povídek v časopise *Širým světem* a ani na titulním listě knih vydávaných Stanislavem Nikolauem v edici „Země a lidé“ v nakladatelství Grafické unie. Xenie ALTMANOVÁ: K životu a dílu Zdeňka Buriana, in: Miluše SPÁČILOVÁ: Akademický malíř Zdeněk Burian. Personální bibliografie, Olomouc 1991, 5.

¹⁰ HULPACH 2004 (pozn. 6) 25.

¹¹ PROKOP 1995 (pozn. 1) 9.

Poslední cestu do zahraničí, tentokrát do Itálie, pak již absolvoval se svou ženou Františkou a dcerou Evou v roce 1931.¹²

Významným krokem vpřed v Burianově ilustrátorské kariéře byla spolupráce s nakladatelstvím Grafická unie S. Nikolaua (od roku 1924), pro které ilustroval časopis *Širým světem*. Pro toto nakladatelství vytvořil umělec mnoho kvašů, perokreseb a olejomalb zamýšlených nejen do již zmíněného časopisu.¹³ Vladimír Hulpach ve své knize věnované Burianovi k tomuto vyjádřil zajímavou myšlenku: „Rád bych na tomto místě poznamenal, že snad díky takovému počátku své ilustrační dráhy Z. Burian nikdy potom činnost pro časopisy neodmítl, i když už jako významný a proslulý umělec měl nepochybně dost jiné a důležitější práce.“¹⁴

Dalším nakladatelstvím, se kterým Zdeněk Burian začal na konci dvacátých let spolupracovat, bylo nakladatelství Josefa Richarda Vilímka. Zde svými ilustracemi obohacuje časopis *Malý čtenář* a konečně také již pravidelně ilustruje dobrodružné romány a populární časopis *Dobrodružný svět*, obsahující ilustrované příběhy na pokračování.¹⁵

Chytrý nakladatel Vilímek si byl velmi dobře vědom Burianova nevšedního talentu, a proto s ním uzavřel zvláštní smlouvu, která sice řešila tehdejší těžkou sociální situaci čerstvě založené rodiny, ale na dlouhou dobu uvrhla výtvarníka do vyčerpávajícího tempa tvorby, jehož rychlosti pak musely některé ilustrace zákonitě odpovídat svou kvalitou. Burianovi potřebovali byt a Vilímek zrovna na Žižkově dokončoval stavbu činžovního domu. Mladému umělci zde slíbil dvoupokojový byt s příslušenstvím, ve kterém se své ilustrátorské činnosti mohl nadále věnovat. Závdkem se pak umělec upsal přispívat po tři roky svými ilustracemi do *Humoristických listů*, *Malého čtenáře* a *Dobrodružného světa*.¹⁶

Zájem o fascinující ilustrace Zdeňka Buriana neustále rostl, a tudíž se i přes umělcovu vytíženost nadále rozšiřuje spolupráce s dalšími nakladateli. Od třicátých let navázal dlouhodobou spolupráci s nakladatelstvím Toužimský a Moravec (nejprve jen Toužimský), vydávající zejména cestopisy a dobrodružnou literaturu. Nadále spolupracuje s Vilímkem a jeho díla se objevují i ve vydáních dalších nakladatelů, např. V. Šeby, J. Hokra, J. Koblese a dalších.¹⁷

Zdeněk Burian se pomalu ale jistě stával vynikajícím a čtenářsky velice populárním ilustrátorem především dobrodružné literatury a různorodých spisů zaměřených na mnohá,

---

¹² Vladimír PROKOP: Zdeněk Burian (brož.), Praha 2005, 93.

¹³ PROKOP 1990 (pozn. 2) 15.

¹⁴ HULPACH 2004 (pozn. 6) 31.

¹⁵ PROKOP 1990 (pozn. 2) 15.

¹⁶ HULPACH 2004 (pozn. 6) 41 - 43.

¹⁷ PROKOP 1990 (pozn. 2) 16.

často exotická místa naší planety. Tímto však pole jeho působnosti rozhodně nemělo zůstat omezeno. Burian proslul v další výtvarné oblasti, v níž je mu na rozdíl od nevyjasněného pohledu na jeho celkovou tvorbu přiznán obrovský význam, a troufám si říci, že v celosvětovém měřítku, a tím je paleontologická a paleoantropologická rekonstrukce.

V roce 1932 vyšla v časopise *Malý čtenář* ilustrace k povídce profesora Eduarda Štorcha *Lovci sobů a mamutů*. Tato povídka se těšila velkému čtenářskému ohlasu, a proto se Štorch rozhodl téma propracovat do podoby románu. Oblíbená kniha s názvem *Lovci mamutů* byla vydána několikrát a až v pořadí páté vydání z nakladatelství Toužimský a Moravec v roce 1937 obsahovalo ilustrace Zdeňka Buriana. Ilustrátora si již povšiml také docent Josef Augusta pozdější profesor paleontologie na Univerzitě Karlově, který na zkoušku umělci zadal zpracování obrazové rekonstrukce podle kostry vymřelého veleještěra diplodoka a kostí neandrtálce. Profesionální a pečlivý umělec se s úkolem ihned vypořádal, a tak začala mezi těmito muži dlouholetá rozsáhlá spolupráce, díky níž vzniklo mnoho úspěšných knižních titulů věnovaných různorodým pravěkým živočišným skupinám. Některé publikace byly přeloženy do mnoha cizích jazyků.¹⁸

Tak se z „ilustrátora dobrodružných příběhů“ pomalu stával také „malíř dinosaurů“, jak mnohým lidem ve spojení se jménem Zdeněk Burian vytane na mysli.

Plodná spolupráce s profesorem Augustou skončila jeho smrtí v roce 1968. Dílo Zdeňka Buriana v této sféře tím však nekončí, neboť se ho „ujal“ další vědecký odborník Zdeněk V. Špinar, pracovník katedry paleontologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, se kterým umělec pracoval až do konce svého života. Vedle Augusty a Špinara pracoval Burian ještě s dalšími odborníky, jejichž společným úsilím vzniklo mnoho neméně významných publikací zabývajících se zaniklou říší pravěku.¹⁹

Vraťme se nyní z této malé exkurze po pravěkých končinách zpět do napjatého předválečného období. Mimo rozvíjející se spolupráci s prof. Augustou Burian nadále ilustruje dobrodružné příběhy a jiné publikace ve zmiňovaných nakladatelstvích. V roce 1938 se rodina přestěhovala na Vinohrady a během válečných let si postupně dostavěla chatu ve Staré

---

¹⁸ PROKOP 1990 (pozn. 2) 36 - 38.

¹⁹ Mezi další spolupracovníky Z. Buriana při těchto rekonstrukcích patří: Josef Beneš (pracovník paleontologického oddělení NM v Praze), Bořivoj Záruba (zaměřený na bezobratlé a krajiny), F. Prantl (specializovaný především na bezobratlou faunu starého paleozoika), prof. František Němejc (oblast fytopaleontologie), J. Filip (znalec pravěkých kostěných nástrojů, Josef Wolf (antropolog a etnolog) a nakonec Vratislav Mazák (ze spolupráce vznikl mimo jiné velký obrazový cyklus olejomalb pro Východočeskou zoologickou zahradu ve Dvoře králové a mnoho rekonstrukcí věnovaných pravěkému člověku). Podrobněji in: *Ibidem* 40 - 51.

Vráží u Černošic, kde si malíř zřídil svůj druhý ateliér.²⁰ Patrně pod tíhou války také Zdeněk Burian na určitou dobu inklinuje k ilustrování děl národní spisovatelky Boženy Němcové, jejíž *Babička*, *Pohádky* a později *Pohorská vesnice* vychází v roce 1940 u nakladatele V. Pavlíka.²¹

První veřejné vystavení Burianových prací, osmi obrazů na výstavě Spolku výtvarníků Praha, se uskutečnilo ještě za války v roce 1944. O tři roky později se pak malíř stává členem Sdružení výtvarníků Purkyně.²² Následující období nástupu nového režimu se svými ideologicky zvrhlými kulturními kritérii pro malíře a ilustrátora „pokleslé západní literatury“ holdujícímu trampingu a obdivujícímu se zaniklým civilizacím amerických Indiánů nebylo zpočátku vůbec nakloněno. Soukromá nakladatelství postupně zanikla nebo podlehla nevyhnutelnému zestátnění. Tato redukce soukromého sektoru a současně s ní přísnější hlediska zaměřená na dobrodružnou literaturu vedla k poklesu počtu vydávaných titulů. Mimo to se umělec v začínajícím socialistickém státu ocitl v nepřízni, projevované záměrným přehlížením jeho tvorby na počátku padesátých let.²³ Přestože mu výtvarná kritika v tomto období působí těžkosti, jeho ilustrátorská činnost je bez ohledu na politické ovzduší nového státu čtenáři stále velice oblíbená a vyžadovaná. Toho si jsou samozřejmě vědoma i nakladatelství, která byť již ne v tak hojném počtu jako před válkou, nechávají oblíbeného ilustrátora navzdory nepříznivým kritikám nadále zdobit obálky a obsahy svých vydávaných titulů. Zdeněk Burian se tak již od roku 1950 stává kmenovým ilustrátorem Státního nakladatelství dětské knihy (SNDK), později Albatrosu. Dalším významným nakladatelstvím, díky němuž se tvorba umělce rozšířila do povědomí i v zahraničí, bylo nakladatelství Artia. Jednalo se o podnik zahraničního obchodu nepřilíš podřízený tvrdým ideologickým směrnicím ÚV KSČ, který vznikl v roce 1953 za účelem vydávání a exportování publikací všech literárních žánrů s největším odbytištěm v SRN, Francii a Velké Británii.²⁴ Ilustrace Zdeňka Buriana proslavené tímto způsobem v zahraničí jsou spojeny zejména s paleontologickou a paleoantropologickou rekonstrukcí, ve které umělec dosáhl skutečného mistrovství.

Během padesátých let tedy Burian trpělivě snáší neobjektivní výpady výtvarné kritiky vůči jeho tvorbě, pečlivě pracuje na pravěkých rekonstrukcích s profesorem Augustou (jejich

²⁰ PROKOP 2005b (pozn. 12) 94.

²¹ V. Hulpach ve své knize o Burianovi přiznává, že tento pro něj velice netypický žánr nebyl nejspíše nejlepší volbou, což je patrné na výtvarném provedení ilustrací. Cituje zde Buriana, jenž si je sám této pravdy vědom. Podrobněji in: HULPACH 2004 (pozn. 6) 72.

²² PROKOP 2005b (pozn. 12) 94.

²³ PROKOP 1990 (pozn. 2) 16 - 18.

²⁴ Dle popisu Vladimíra Hulpacha, který v nakladatelství působil jako redaktor. Podrobněji in: HULPACH 2004 (pozn. 6) 81 - 85.

práce se stala předlohou k populárnímu filmu Karla Zemana *Cesta do pravěku*) a nadále ilustruje knižní a časopisecké tituly (např. začátek spolupráce s časopisem *Pionýr* od r. 1954).

V roce 1956 vstupuje do Svazu československých výtvarných umělců a následující rok se naposledy vypraví na dovolenou opět na Slovensko.²⁵

V druhé polovině šedesátých let a po následujících politických zvratech se situace oficiálního nahlížení na Zdeňka Buriana zlepšuje. Umělec již nemusí čelit nenávisným výpadům výtvarné kritiky, pro niž byl jeho styl příliš „intelektuálně prázdný“. Jeho tvorba je svým významem nevyvratitelná, ať už je na ni nahlíženo z hlediska kvality, množství, disciplíny či podobně, a proto se umělec může v klidu věnovat své práci, bez neustálé nutnosti obhajování vlastní tvorby před oficiální kulturou, která ho již nehaní, ale ani neoslavuje.²⁶

Během 70. let se však malíř zapletl do politicky motivované kauzy, díky níž bylo jeho jméno a jméno malíře Bohumila Konečného po nějakou dobu očeřováno. Oba umělci se nechali oklamat záhadnou postavou Petra Sadeckého, čtenáře dobrodružných románů a Burianova celoživotního obdivovatele, který oba malíře od dětství často navštěvoval. Přátelství a naivní důvěru obou umělců zneužil k jedné ze svých mystifikací, když je přesvědčil, aby společně vytvořili komiks o bojovné hrdince Amazoně. Tvrdil, že smyslná Amazona, netradiční ženská superhrdinka, a její neuvěřitelné dobrodružné příběhy v kombinaci s otevřeným líčením jejích netradičních sexuálních zážitků je přesně to, co na zahraničním trhu chybí a na čem se dá vydělat spousta peněz. Sadecký tak vymýšlel nejrůznější prostředí a zápletky nového komiksu a postupně oba ilustrátory úkoloval, zejména Bohumila Konečného. Výsledné práce pod různými záminkami odnášel a u sebe doma je ještě s dalšími skicami a vypůjčenými knihami umělců pečlivě shromažďoval. Nakonec s těmito materiály emigroval a posléze je po vlastní výtvarné úpravě použil pro svou knihu vydanou v roce 1971 pod názvem *Octobriana and the Russian Underground*. Skandální kniha měla odhalovat existenci ruské undergroundové protistátní skupiny tzv. *PPP (Progresivní politická pornografie)* vytvářející protirežimní komiks o Octobriane. Pravdivost Sadeckého knihy byla nedlouho po svém vydání popřena. Bohumil Konečný a Zdeněk Burian tak museli jako podezřelí spoluautoři *Octobriany* čelit dalším politicky angažovaným útokům, dokud nebylo úplně vyjasněno, kdo je zde viníkem a kdo obětí.²⁷

---

²⁵ PROKOP 2005b (pozn. 12) 94 - 96.

²⁶ Jak v životopisných bodech umělce poznamenává Vladimír Prokop v monografii věnované Z. B., malíř v roce 1969 obdržel za mimořádné ilustrátorské dílo vyznamenání *Za vynikající práci*, ale ve většině denících bylo Burianovo jméno v seznamu vyznamenaných vynecháno. In: *Ibidem* 96.

²⁷ Zajímavý článek poskytující podrobné informace o celé mystifikaci Petra Sadeckého a následném kultu okolo *Octobriany* in: Tomáš Pospiszyl: *Octobriana a ruský underground*, in: *Umělec* 3, 2002, 34 – 55. T. Pospiszyl tento článek později rozšířil a v roce 2004 vydal knihu *Octobriana a ruský underground*

Po rozplynutí senzace okolo této kauzy již na pracovním poli Zdeňka Buriana provázely víceméně jen úspěchy, zato malíře v roce 1979 potkala životní tragédie v podobě smrti jeho manželky. Tato bolestivá skutečnost měla patrně podíl také na smrti samotného umělce, který svou ženu následoval o dva roky později, 1. července roku 1981.

Po roce 1989 pak byla významnému umělci odhalena pamětní deska v Kopřivnici na domě č. p. 1157 a v roce 1991 udělil městský úřad tamtéž umělci čestné občanství. Následně pak 28. května 1992 bylo slavnostně otevřeno Muzeum Zdeňka Buriana ve Štramberku.²⁸

---

²⁸ PROKOP 2005b (pozn. 12) 96.

3. Výtvarné pojetí Burianova díla

Nyní bych se krátce zmínila o pojetí a stylu tvorby Zdeňka Buriana. Nebudu zde vypisovat, co všechno Zdeněk Burian vytvořil, neboť to jednak není účelem této bakalářské práce a za další se jedná o oblast ještě ne zcela zmapovanou. Nakonec je nutno dodat, že Zdeněk Burian byl neuvěřitelně pečlivým a plodným umělcem, jehož celkové dílo čítá obrovské množství prací, a tudíž se dá vyjádřit spíše formou seznamu než plynulého textu.

S několika takovými podrobnými seznamy jsem se během přípravy své práce samozřejmě setkala²⁹, a stejně tak jsem se setkala i s různými názory na počet děl, jež jsou Burianovi připisována. Nejčastějším číslem, které se v publikacích objevovalo, je fascinujících 14 000. Tolik knižních, časopiseckých a kalendářních ilustrací prý Zdeněk Burian za svůj profesní život vytvořil. Na to navazuje 600 obálek, 180 portrétů, 300 obrazů volné tvorby, řada obrazových cyklů např. *Země a lidé*, *Porobení*, *Obžalování* atd.³⁰ Z této neuvěřitelné škály uměleckých děl je široké veřejnosti známa jistě zejména tvorba ilustrační, ať již se jedná o doprovod k beletrii, či o paleontologické a paleoantropologické rekonstrukce k populárně naučným a vědeckým publikacím, časopisům apod.

Co se týče uměleckého stylu Zdeňka Buriana a výtvarných technik, které ve svých dílech nejčastěji používá, budeme-li kupříkladu mluvit o Burianových ilustracích a jejich výtvarném pojetí, musíme vycházet z daného žánru, který Burian ilustruje (převážně dobrodružná literatura a pravěké rekonstrukce) a který vyžaduje určitý odpovídající styl. Dále musíme vzít v potaz výtvarné médium, které si umělec zvolil a jež do jisté míry podobu ilustrace také ovlivňuje, a v neposlední řadě pak samozřejmě duši umělce, ve smyslu jeho výtvarného cítění. Mezi nejčastěji užívané výtvarné techniky v Burianově díle můžeme zařadit kvaš, perokresbu a olejomalbu. První dvě jsou spojené převážně s ilustrací dobrodružné literatury a třetí zejména s paleoantropologickými rekonstrukcemi a volnou tvorbou, což ale neznamená, že by se umělec ve svém díle omezoval pouze na tato tři média. Jak vzpomíná Burianova dcera: „Ilustrace tvořil táta různorodými technikami. Přes dokonalou tužkokresbu, pérovku, kvaš, akvarel nebo nápodobu dřevořezu až po olejomalbu.“³¹

Podle tvrzení Vladimíra Prokopa, se do povědomí čtenářů asi nejhluběji vryla malířova kvašová technika. „Burian využil až do krajnosti vlastností kvašové malby a její svět jemných stínů, mlžných oparů a překvapivých her světla v nás vzbuzuje impresi jisté tajemnosti až

²⁹ Podrobný seznam např. in: PROKOP 2005a (pozn. 5)

³⁰ HULPACH 2004 (pozn. 6) 106.

³¹ Eva HOCHMANOVÁ – BURIANOVÁ: Zdeněk Burian. Pravěk a dobrodružství, Praha 1991, 19.

vzrušení, mnohdy přerůstající až v magické působení obrazu. Nepodstatné skutečnosti se ztrácejí v jakýchsi neurčitých měkkých plochách, podstatné jsou zvýrazněny kontrastní konturou. Vše je umocněno zajímavým výtvarným prvkem – Burian, veden svým citem oživoval plochu kvaše drobnými doteky běloby, jež opticky suplují záblesky světla. Dokonale reprodukováný kvaš zachovává svěžest magických světélek a vzbuzuje zvláštní atmosféru ilustrace.³² Ke složitě technice kvaše Zdeněk Burian inklinoval odmala, používal ji i při tvorbě prvních profesionálních zakázek pro nakladatelství Svěceného a Nikolaua, během nichž techniku kvašové malby zručně piloval, až si ji postupně bravurně osvojil, jak je později patrné na ilustracích zhotovených pro nakladatelství Vilímka a Toužimského a Moravce.³³ [1]

Výtvarný styl Burianova kresebného projevu, ať již se jedná o použití pera či tužky, popisuje Vladimír Prokop takto: „Burianův rukopis je utvářen nespočtem drobných čar a bodů, jejichž tvar, síla a hustota, přecházející někdy až v jednoduté plochy, slouží umělci nejen pro zobrazení reálií, ale také pro vyjádření objemů, světla, hloubky i charakteru.“³⁴ Dále jako zajímavý výtvarný kresebný počín hodnotí techniku negativní kresby bílou tuší na černém podkladě, kterou Burian doprovodil například *Knihy džunglí*.³⁵ [2] Jak již bylo zmíněno výše, umělec používal ve svých dílech mnoho rozličných výtvarných technik. Co se týče malby, můžeme se setkat nejen s olejomalbou, nýbrž také s použitím tempery, akvarelu apod. Jindy své ilustrace doprovázel také technikou suchého pastelu a zřídka kdy také kresbou uhlím.³⁶

Zdeněk Burian byl odjakživa fascinován přírodou a jejími proměnami. Romantický chlapec se podpořen četbou dobrodružné literatury dychtivě účastnil typických dětských výprav za humna s cílem odhalení tajemného neznáma v nedaleké jeskyni Šipka. Současně obdivoval rozmanité variace civilizací, které obývaly či obývají více či méně vzdálená místa naší planety. Burianova dcera vzpomíná na otcův skicář, který si pořídil, když mu ještě nebylo čtrnáct let. Skicář obsahoval kopie dobrodružných ilustrací k *Robinsonu Crusoe* od Burianova idolu Waltera Pageta, pečlivě překreslené postavy a předměty podle fotek českého cestovatele E. S. Vráze, anglo-španělské, mexické či indiánské kroje, africké Masaje, bornejské válečníky, Eskymáky, Indiány, kvaše a malby podle Kořenského cestopisů apod. Všechny studie byly provedeny velice pečlivě, některé dokonce opatřené malými vysvětlivkami, co která část obrázku symbolizuje.³⁷ Takováto neúnavná píle zachycování faktograficky přesných detailů Zdeňkovi Burianovi vydržela po celý život. Nejen k pravěkým

---

³² PROKOP 1990 (pozn. 2) 22.

³³ PROKOP 1995 (pozn. 1) 38 – 39.

³⁴ PROKOP 1990 (pozn. 2) 23.

³⁵ Ibidem

³⁶ PROKOP 1995 (pozn. 1) 39 – 40.

³⁷ Podrobněji in: HOCHMANOVÁ – BURIANOVÁ 1991 (pozn. 31) 6 - 7.

rekonstrukcím [3], na kterých musel být zobrazen každý detail s vědeckou přesností, nebo k cestopisným záznamům, nýbrž i k ilustraci dobrodružných románů přistupoval malíř s pečlivostí sobě vlastní, díky níž pak dílo ve výsledku působí věrohodně. Jako by bylo pro duši tohoto výtvarníka stejně důležité správné zachycení veškerých reálií jako celkové působení uměleckého díla. Napadá mě, že ve Zdeňku Burianovi musel přebývat vedle umělce částečně ještě jakýsi amatérský vědec, jenž žil se svým vášnivým přístupem k etnografii ve fungující symbióze s romantickou duší umělce. Pak se jeví jako naprosto logické, že se významný ilustrátor dobrodružného žánru, kterému sám holdoval, postupně dostává k práci na vědeckých rekonstrukcích, za něž ve světě sklízí ty největší vavříny. K umělcově přístupu k těmto rekonstrukčním pracím Burianův přítel a vědec Vratislav Mazák prohlásil: „Celé dílo Zdeňka Buriana se úzce přimyká k přírodě a jejím jevům. Při tvorbě mu pomáhá neobvyklá fantazie usměrněná konkrétními vědeckými fakty a vlastním studiem a zejména specifické vidění přírody a neobvyklý cit pro tvar a jeho účelnost. Tento komplex schopností je příčinou toho, proč jsou umělcovy paleontologické rekonstrukce tím nejlepším, co je dnes v tomto žánru na světě k dispozici.“³⁸

Burianův vztah k přírodě a jejím obyvatelům výstižně vyjadřuje tento jeho nadnesený ekologicky zabarvený citát: „Žádný divoch nikdy přírodu neohrozil. Dokázal se s ní sžít a porozumět jí. A my jsme spotřebovali třetinu smrkových lesů jen kvůli zápalkám.“³⁹

Nakonec, co se týče samotného stylu a výtvarného citění Zdeňka Buriana, už výše uvedené odstavce částečně naznačují, jak se Burianův styl projevoval. Při nahlížení na celkovou tvorbu umělce, musíme vždy vycházet z účelu, který byl danému dílu přisouzen. Domnívám se, že přesně toto kritérium bylo častokrát opomenuto. Otázkou je, zda-li tak mnohdy nebylo jednáno úmyslně, a Zdeněk Burian tak nebyl nespravedlivě haněn za nedostatek invence a svůj povrchní realismus. Je přeci jasné, že výtvarné pojetí musí odpovídat literární předloze. Pokud by dílo tuto funkci nesplňovalo a namísto onoho „podřízení se“ by v knize působilo zcela svébytným suverénním dojmem, pak by toto dílo ve svém celkovém kontextu selhalo, byť jeho výtvarná úroveň by byla nezpochybnitelná. Možná by se v této užitnosti, totiž nezávislosti na literární předloze, a tedy nemožnosti pracovat výhradně s vlastními tématy, mohl skrývat důvod spojený s problematikou ilustrace v rámci umění a jejího vnímání samotnými umělci, pro většinu z nichž nejspíše nepředstavovala tu nejatraktivnější disciplínu. Zdá se, že Zdeněk Burian s tímto „podřízením se“ literárnímu námětu neměl problém, nutno ale dodat, že tím rozhodně není myšleno, že by se bez fantazie

---

³⁸ Vratislav MAZÁK: Veleještěři a Zdeněk Burian, in: Živa XVIII, 1970, 44.

³⁹ Josef DVOŘÁK: Zasloužilý umělec Zdeněk Burian, Olomouc 1984. nestránkováno

a umělecké invence uchýlil k jakémusi schematickému vyplňování mezer mezi stránkami. Nezaměnitelné ilustrace Zdeňka Buriana žijí se stejným nábojem jako jejich literární hrdinové, ne bez opodstatnění je umělec pokládán za nejvýznamnějšího předválečného ilustrátora tzv. dějové literatury a posléze po překlenutí patetického intermezza padesátých let je opět pokládán za špičku ve svém oboru, přestože mu to patrně nebylo dáváno najevo tolik, jak by si zasloužil.⁴⁰ Nutno ale zmínit, že Burian, stejně jako jakýkoliv jiný umělec, měl „svá témata“, jež byla jeho uměleckému cítění a povaze blízká. Pokud toto kritérium po umělci požadovaná objednávka nesplňovala, pak konečný výstup nebyl tak ohromující, jak se mohlo očekávat. Podívejme se na ilustrace, jež Burianova dobrodružná povaha vytvořila k *Pohádkám* Boženy Němcové [4]. Je vidět, že se malíř v této oblasti necítí úplně přirozeně, což je na nepříliš vyvedených ilustracích, které výrazně vybočují z běžného Burianova kvalitativního standardu, dobře vidět.⁴¹ Tajemně podkreslený žánr abstraktního světa pohádek zkrátka nebyl „pro milovníka indiánů“ vhodným tématem. Stejně tak si podle Vladimíra Prokopa nepřišel úplně na své při zobrazování světů budoucích. Ne, že by byl v ilustraci science fiction Burian slabý, nicméně je poznat, že se odchýlil k typu dobrodružství, jež jemu osobně není tak citlivě blízké. Cítuji: „Čím větší časový posun směrem k současnosti, tím méně jistoty a působivosti ilustrace. Proto také tolik kontrastují středověké koráby s moderními stroji v ilustracích s náměty z druhé poloviny našeho století, oč hodnověrnější jsou staré křižníky než letadla poslední doby. I zde ale emocionalitu ilustrace ovlivňuje míra zašifrovaného dobrodružství ve skutečné předloze.“⁴²

Z výše uvedených řádků vyplývá, že v ilustraci, stejně jako v jiných uměleckých disciplínách, není možné „ošizení vlastního uměleckého ducha“, tedy pokud má být výstupem kvalitní dílo. Plodný umělec Zdeněk Burian, byl duší oním trampem, fascinovaným divokými příběhy odehrávajícími se povětšinou míle daleko od živelně poklidné přírody střeoevropského státu. Dokázal obdivuhodně a s neuvěřitelnou pravdivostí vykreslit místa, která mu nikdy nebylo dovoleno spatřit jinak než formou reprodukcí. Krásný projev uznání, který Burianova dcera cituje v monografii o svém otci, uvedl na jeho adresu v jednom dopise americký malíř: „Burian pobil Američany na jejich vlastním poli, ačkoliv Ameriku viděl jen na fotografiích.“⁴³

Jestliže je Burian dnes pokládán za jednoho z nejvýznamnějších ilustrátorů dobrodružné literatury u nás, pak je mu ještě větší význam přikládán v oblasti vědecké

---

⁴⁰ PROKOP 1995 (pozn. 1) 37.

⁴¹ Ibidem 36.

⁴² Ibidem

⁴³ HOCHMANOVÁ – BURIANOVÁ 1991 (pozn. 31) 7.

rekonstrukce. Výjevy dávných živočichů v pravěkém prostředí jsou vždy výsledkem dlouhotrvající podrobné spolupráce mezi umělcem a vědcem. Detailní vyobrazení pravěkých rekonstrukcí vyžaduje řadu věcí, kupříkladu živočichové často z didaktických důvodů v rámci jednoho obrazu zaujímají pózu z profilu či en face a další z jejich druhů pak v jiné pozici.⁴⁴ Opět se zde objevuje Burianova dobrodružná duše a nezměrný vztah k fascinující a barvitě přírodě současné i minulé, neboť ani obrazy vědecké rekonstrukce, které ve své podstatě kladou umělci mnohem větší překážky a omezení, než si žádá ilustrace dobrodružného žánru, ve výtvarníkově pojetí nepůsobí jako „škrobeně nastavené dekorace“, nýbrž jako živí a autentičtí hrdinové. [5]

Posledním stěžejním okruhem díla Zdeňka Buriana je volná tvorba, která bohužel dosud nebyla systematicky probádána, a tudíž se její a potažmo pak celkový umělcův plnohodnotný význam dosud nepodařilo prosadit. Většina děl tohoto autorova odkazu je vytvořena technikou olejomalby a skýtá řadu námětů - od krajinných výjevů, přes žánrové motivy, alegorie, zátiší, akty, portréty, dobrodružná, etnografická a historická díla, až po dva tematicky monumentální cykly - *Protiválečný cyklus* (neboli *Obžalování*) a cyklus *Porobení*. Samozřejmě sem spadá také mnoho dalších prací s užitím jiných výtvarných technik (tempera, akvarel, kvaš, kresba uhlím apod.).⁴⁵ Rozsah námětů a výtvarná kvalita dokládá, že se na Buriana nedá nahlížet příliš vymezeným měřítkem. Najdeme zde realisticky pojaté portréty Burianových blízkých či vědeckých, historických a kulturních osobností, které ukazují malířovy technické dovednosti [6]. Vedle toho se zde nachází dva cykly s náročnou filozoficko-humanistickou tematikou, které dle mého názoru svědčí o „umělecké osobnosti“ ve smyslu určité vnitřní potřeby vyjádřit se k takovému tématu. Vždyť kdyby byl Burian opravdu jen „pouhým“ řemeslně dokonalým ilustrátorem, pak by jistě neměl potřebu se takovými tématy zabývat. [7]

---

⁴⁴ PROKOP 1990 (pozn. 2) 40 - 41.

⁴⁵ Podrobný seznam děl volné tvorby Z. Buriana in: PROKOP 2005a (pozn. 5) příloha XXXV - XL.

4. Kritika díla Zdeňka Buriana

Nyní se dostávám ke klíčové otázce této bakalářské práce, čili problematice nahlížení na dílo Zdeňka Buriana a s tím spojené docenění jeho tvorby. Jak bylo naznačeno v předešlých odstavcích, Burian je ve svém celkovém kontextu vnímán poněkud zvláštním, nepříliš definovaným způsobem. Přes obrovské množství kvalitních děl, které za svůj umělecký život vytvořil, je v rámci historie dějin umění vnímán spíše okrajově. Důvodů je dle mého názoru několik, proto jsem tuto kapitolu rozdělila do menších podkapitol, přičemž každá z nich se zabývá určitou problematikou spojenou s dílem Z. Buriana. Veškeré kapitoly spolu samozřejmě velice úzce souvisejí, prolínají se a dohromady tvoří jakousi kombinaci příčin, z nichž lze těžko jasně určit, která má svůj hlavní podíl na tvorbě obrazu významného umělce.

4.1 Zdeněk Burian a socialistická kritika

V této části jsem se zaměřila na postavu a dílo Z. Buriana v kontextu doby minulého režimu. Nutno zopakovat, že Burian byl špičkou na poli ilustrátorském, zejména pak ve spojení se žánrem dobrodružné literatury a pravěkými rekonstrukcemi. Takovýmto způsobem na jeho dílo nahlížíme dnes a patrně podobně byl Burian vnímán před rokem 1948, kdy jako ilustrátor tzv. dějové literatury neměl velkou konkurenci. S nástupem socialismu se pak Burianova ilustrační činnost ocitla v poněkud odlišném světle. Již v kapitole věnované umělcově životopisu je zmíněno, že v padesátých letech se ilustrátor musel vyrovnávat jak s nepříznivou kritikou, tak s jakýmsi přehlížením jeho činnosti.

V Burianových životopisech je několikrát zmíněno, že byl apolitický. Nevím, do jaké míry tato skutečnost ovlivňovala jeho postavení v padesátých letech, ale je jistě pravděpodobné, že umělec, který nejeví nadšení, byť ani odpor pro budovatelskou atmosféru nově vzniklého režimu, nebyl pro ideově motivovanou kulturní oblast příliš atraktivním. Další skutečností, která mu v tomto období obraz před socialistickou kritikou příliš neusnadňovala, je spojení se žánrem, jenž byl Burianovi vlastní. Západní dobrodružná literatura, kterou především ilustroval, nepatřila k ideologicky preferovanému žánru, i přesto, že řada knih, jež prošla Burianovými rukama, byla z hlediska historie literatury významná (Dafoe, Verne...). Na druhou stranu nutno dodat, že i přes nepřítel socialistické kritiky projevované výpady

proti umělci, bylo Burianovo dílo čtenáři nadále obdivováno a vyhledáváno, a jeho činnost v této oblasti tudíž nemohla být kompletně utlumena. Přes určité omezení na počátku budovatelského období socialistického státu, kdy se objem ilustrátorských zakázek významně omezil, umělec nadále ilustroval dobrodružnou literaturu dokonce pod hlavičkou Státního nakladatelství dětské knihy. Je zvláštní, že umělec typu Zdeňka Buriana, veřejností chápaný zejména jako ilustrátor, který prakticky větší mírou do vývoje umělecké scény v Československou nezasahoval, byl zpočátku pro kritéria socialistického realismu nepřijatelný. Vladimír Prokop ve své monografii o Z. Burianovi z devadesátých let k tomu říká: „Je absurdní a paradoxní, že právě Zdeněk Burian se svým výtvarným projevem stal trnem v oku tehdejšími kritikům. Nabízí se otázka, zda při hodnocení díla Zdeňka Buriana sehrály větší roli jeho dílo, či vlastní osoba umělce...“⁴⁶ Dále pak na stránkách monografie tvrdí, že za odmítáním Burianovy tvorby nebyl jeho jednoznačný realismus, který tehdy nemohl být nepřijatelný, ale spíše samotná osoba umělce nezapadající do zkonstatovaných norem socialistického realismu, současně pak se zaměřením ilustrací na některé režimem zavrhované autory. Vyjmenovává několik osob, které se „zasloužily“ o ztížení podmínek práce umělce: Ondřej Sekora, Stanislav Neumann, Zdeněk Hlaváček a František Holešovský. Uvádí úryvky kriticky motivovaných výpadů všech čtyř výše uvedených a následně s nimi vždy polemizuje. Většina textů často Burianovy ilustrace odsuzuje z výtvarného hlediska ve smyslu podobnosti výjevů s fotografií apod., ale je evidentní, že hlavní důvod odporu vůči umělci tkví v oné politicky motivované rovině. Autor monografie také uvádí úryvky dopisů z pera spravedlivě rozhořčeného Buriana, který na tyto kritiky zpočátku reagoval. V jednom takovém dopise adresovaném SNDK se umělec redakce nakladatelství ptá, zda sdílí stejný názor jako pisatel negativní recenze ke dvěma výstavám v r. 1959 Zdeněk Hlaváček, a zda má tedy v ilustrátorské činnosti pro SNDK pokračovat. Nakladatelství, pro něž měl Zdeněk Burian díky své oblibě u čtenářů, a tudíž logicky i odbytu značný význam, umělce rychle ujistilo o podpoře a zájmu o další spolupráci.⁴⁷

Dalo by se tedy říci, že nelibost vůči ilustrátorovi v tomto období pramení zejména z žánru, jenž je Burianovi vlastní. Kritiky je mu často vyčítán nevhodný výtvarný projev napodobující fotografii, což dle mého může být jen těžko hlavním důvodem k hanění ilustrátorových schopností. Spíše to byla umělcova apolitičnost a nechuť vzdát se svého oblíbeného a citově blízkého žánru, jenž mu jako profesionálně nezkušenému chlapci tolikrát

---

⁴⁶ Dále pak hovoří obecně o politicky podkreslených pohledech na umělce a jejich dílo na počátku 50. let, cituje příspěvek Jaromíra Neumanna, který před tímto problémem varoval na stránkách *Literárních novin* již v roce 1952. PROKOP 1995 (pozn. 1) 52.

⁴⁷ *Ibidem* 52 - 63.

pomohl při zvládnání existenčních těžkostí na počátku kariéry. V jiné publikaci z roku 2005 V. Prokop uvádí, že se vyhrocující ideologicky motivované kritiky vůči Burianovi v tomto období přenesly i do oblasti paleontologické rekonstrukce, díky čemuž malíř nakonec rezignuje a začíná pracovat, až po výzvě přicházející paradoxně z ministerstva kultury, aby ve své činnosti nadále pokračoval.⁴⁸ Jak již bylo řečeno, práce Z. Buriana byly nadále veřejností oblíbené a svědčí o tom i výstavy, na nichž se umělcovy práce objevovaly. Již v roce 1952 proběhla výstava 140 prací v Praze Na Příkopě a následovaly mnohé další.⁴⁹

Čas od času pak vyjde článek věnovaný umělci, který je však povětšinou zaměřen na jeho paleontologické rekonstrukce či ilustrační tvorbu, např. formou rozhovoru s umělcem v časopise *Pionýr* (1956), *Zlatý máj* (1958) apod.⁵⁰ Zdeněk Burian jako by tak odjakživa reprezentoval jakéhosi oficiální kulturou neuznaného okrajového umělce, kterého si přivlastňovaly určité skupiny „fanoušků“ dobrodružného žánru, z nichž pro mnohé byl bezesporu uměleckou modlou.

V souvislosti se Zdeňkem Burianem a socialistickou kulturou se ještě musím zmínit o kauze s *Octobrianou*, o níž byla zmínka již na začátku této práce, protože pokud byla pro Buriana šedesátá léta relativně klidným obdobím bez osobních výpadů vůči umělci, tak v sedmdesátých letech musel opět čelit určité ideologické kritice. Tímto posledním odstavcem uzavírá svůj článek o „kauze Octobriana“ nazvaný *O jedné splasklé bublině* Václav Doležal v Rudém právu: „Jsme svědky lidské naivity? Nebo něčeho víc? Vždyť už sama Amazona měla ve své původní „nepolitické“, pornografické podobě velmi jasné politické, a to provokativní prvky, které intrikán Sadecký několika tahy štětcem jen „dotvořil“ a doplnil samozřejmě ještě slovním doprovodem. Bylo to možná něco více než oběť vlastní hlouposti, že autoři kreseb „naletěli“ jednomu chytrému darebáčkovi...

Ale hlouběji do svědomí autorů Amazony alias Okt'abriny raději sahat nebudeme.“⁵¹

Celková formulace článku s řečnickými otázkami a hypotézami podpořenými použitím uvozovek zpochybňujících skutečný význam slov a nedůvěru autora článku v nevinu podvedených malířů, mi připadá až příliš vykonstruovaná, jako by si byl sám autor až moc dobře vědom skutečnosti, ale přesto se křečovitě snaží trochu té hanby vůči umělcům odněkud „vydolovat“. Jako by oficiální socialistická kritika byla vděčná za každý skandál, který by Zdeňka Buriana v očích veřejnosti trochu zdiskreditoval [8]. Na závěr k tomuto tématu budu opět citovat z díla Vladimíra Prokopa: „Právě a především důvěřivost a

⁴⁸ PROKOP 2005a (pozn. 5) 216.

⁴⁹ Podrobný přehled všech výstav Z. B. konaných do r. 2000 v: Ibidem příloha XLI - XLIII.

⁵⁰ Vybraná bibliografie článků se Z. B. in: SPÁČILOVÁ 1991 (pozn. 9) 17 - 22.

⁵¹ Václav DOLEŽAL: O jedné splasklé bublině, in: Rudé právo 19. 2. 1972, 2.

bezelstnost zapříčinily, že Burianovo jméno se opět ocitlo na černé listině mocných. Jako bumerang se to malíři vrátilo v podobě pozastavení několika článků, například v časopisech *Lidé a země* či *Věda a život*.⁵²

4. 2 Ilustrátor

Tuto podkapitulu jsem pojmenovala na první pohled velice prostým názvem, který však naznačuje další hledisko vnímání Burianova díla. Několikrát jsem již v této práci uvedla, že Zdeněk Burian se řadí k našim nejvýznamnějším ilustrátorům. Tento status mu snad dnes již nemůže být upírán, byť je vnímán zejména jako ilustrátor dobrodružné literatury a paleontologické rekonstrukce, což mu v celkovém pohledu na jeho dílo z hlediska významu v rámci umění spíše ubírá. V tomto faktu je obsažen obrovský paradox. Oficiální kultuře socialistického realismu Burian nevyhovoval především z hlediska ilustrovaného žánru, v rámci dějin umění se pak Burian jeví problematicky právě díky samotné ilustraci, a to z několika důvodů. Podívejme se na neuvěřitelné číslo čtrnácti tisíc ilustrací, které Burian vytvořil, a proti nim postavme na 300 děl volné tvorby, pak může kdekdo, podpořen evidentní a nezpochybnitelnou matematickou převahou prvního čísla, poněkud pejorativně slovníkem moderního světa prohlásit, že Zdeněk Burian byl spíše komerční. Tento přehnaný výrok pak absolutně opomíjí jakoukoliv výtvarnou kvalitu, jak ilustrací, tak volné tvorby. Netvrdím, že volná tvorba Zdeňka Buriana, v tomto případě dokonce ještě systematicky neprobádaná, stojí na pomyslném hierarchickém stupni výše než jeho ilustrace, k tomu nejsem kompetentní, ale myslím si, že problém skýtá samotné nahlížení na ilustraci v rámci dějin umění. Paradoxně tak postava umělce proslulá vynikající a velice plodnou ilustrační činností díky tomuto profesnímu statutu jako by ztrácela nárok na hlubší ocenění. Ilustrační tvorba absolutně zastínila čistý vnitřní umělecký počín malíře. Bylo by zajímavé vidět, jak by byl Burian vnímán dnes, pokud by například vytvořil „jen“ oněch 300 děl volné tvorby, jež by podlely odbornému zhodnocení. Vždyť výtvarné nadání a potenciál umělce byl odhalen již v jeho pouhých čtrnácti letech, což přinejmenším dokládá neobvyklé přijetí mladíka na Akademii. Pravdou je, že sám Burian se o prostředí moderní výtvarné scény příliš nezajímal a vybral si zcela jinou, své povaze bližší cestu. Dále je zde neodmyslitelné spojení Burianova jména

---

⁵² PROKOP 1995 (pozn. 1) 69.

s žánrem dobrodružné literatury. I když necháme stranou pokřivenou povahu oficiální socialistické kritiky s nelibostí k produktům západního světa, přesto cítíme, že je žánr dobrodružné literatury obecně vnímán poněkud problematicky. Zdá se mi nespravedlivé a priori tvrdit, že dobrodružná literatura je jakýmsi méně hodnotným a již od základů brakovým počinem. Díky dramatickým zápletkám a někdy možná až prvoplánové přitažlivosti netradičního prostředí se zde nejspíše objevuje mnoho nekvalitních titulů, ale stejně jako v jiných žánrech, tak i v tomto by se mělo uplatňovat jakési měřítko kvality, které snad do jisté míry existuje, jak dokládá postavení určitých titulů, jako je například Defoeův *Robinson* v rámci celé literatury. Dobrodružná literatura si klade za hlavní cíl svým čtenářům zprostředkovat jiné zážitky, než např. jazykově složitá a květnatě hravá krásná literatura. Tím nechci jazykovou kvalitu dobrodružného žánru nijak zlehčovat, pouze tím míním, že hlavní poslání této disciplíny tkví zejména v napínavém příběhu. S vnímáním žánru po literární, a tudíž i umělecké stránce pak jde zákonitě ruku v ruce i vnímání výtvarného doprovodu, a odtud tedy pak hodnocení jeho kvality. Připomíná mi to obraz jiného žánru v kontextu dnešní doby, a tím je tzv. fantasy. Stejně jako v jiných oblastech jsou i zde knihy kvalitní a brakové, a jinak je to i s výtvarníky. Často se však setkávám s názorem, že je například jakýsi obraz pokládán „za zvrhlý kýč téměř až pro oči nezdravý“, přitom se však jedná například o výtvarně kvalitně zpracovanou knižní obálku, pravda zobrazující například tisíckrát opakovaného draka, jenž bude skutečně v kontrastu k opěvovanému uměleckému dílu až trapný, ale tento drak nepředstírá nic jiného, než být drakem zdobícím obálku daného žánru, a proto by měl být konfrontován výhradně s počiny ze stejné oblasti. Dávat toto dílo do kontextu s tzv. „vysokým uměním“⁵³ je dle mého názoru neadekvátní, je třeba rozlišovat podstatu a účel díla. Ilustrace Zdeňka Buriana jsou ve svém žánru špičkou, a tak je nutno na ně nahlížet. Stejně by měl být chápan i samotný umělec, nikoli jako „ten, co maloval ty dinosaury“, ale jako umělec, který se věnoval jistému žánru a v této oblasti byl jedním z nejlepších. Nemohu souhlasit ani s určitou výtkou obsaženou v článku časopisu *Komenský* od Františka Holešovského, který se zde o Burianovi vyjadřuje v souvislosti se třemi nově vydanými knihami s výtvarnickovým ilustračním doprovodem. „Umělec s výtvarnými rysy tak výraznými a vžitými sotva už může být jiný, než je. V umělecké ilustraci dětské knihy, máme-li na mysli především její funkci směřující k výchově uměleckého vkusu, k pochopení podstaty výtvarného uměleckého díla, k poznání výtvarného umění, je Burian mezním případem a bylo by tuším na místě podrobit vliv jeho ilustrační tvorby výzkumu. Zobecnění

---

⁵³ Nerada bych se zde zapletla do problematiky spojené s charakteristikou a vymežováním pojmu „vysoké a nízké umění“, pouze se zde snažím demonstrovat danou myšlenku, proto laické použití onoho výrazu.

v jeho výtvarném projevu má spíše charakter zobecnění v rozumovém poznání. Zdá se, že otázku uměleckého zobecnění si Burian nikdy ve své tvorbě nepoložil; zůstala také jeho tvorbě cizí. Je jistě zákonitým zjevem, že Burian se nejvýrazněji uplatňuje v oblasti populárně naučné. Jeho obrazy z paleontologie staly se už neodlučitelným doprovodem publikací tohoto oboru. Proto posuzujeme jinak smysl a význam Burianovy ilustrace v knížce Augustově a jinak v Robinsonu a Mauglím. Soudím, že zařazení ilustračního projevu Burianova do umělecké ilustrace (klasifikačně i fakticky) neodpovídá zcela úsilí o prohloubení umělecké i výchovné hodnoty ilustrace.⁵⁴ Časopis je určen pro pedagogy, a tudíž hledá patrně vhodné prostředky na výchovu mládeže, přesto nechápu, proč jsou Burianovy ilustrace v tomto směru „rozumově omezené“. Nechci zde polemizovat o výchovném aspektu ilustračního doprovodu na dětského čtenáře, ten nejspíše částečně existuje, ale nemyslím si, že by realisticky pojaté kresby např. v *Robinsonovi* [9] výrazně omezovaly čtenáře v rozvíjení vlastní fantazie. Vždyť již samotná kniha nabízí tolik dobrodružství a podnětů k představě dramatických situací, jež se mohou v dětské hlavě odehrávat, a obrázek Zdeňka Buriana tuto fantazii dle mého názoru dále rozvíjí, namísto, aby ji potlačil. Řečeno s trochou nadsázky, čtenář by asi nebyl nadšenější, pokud by kniha namísto Burianova realistického trosečníka obsahovala například určité abstraktní výjevy. Dle ilustrátorovy mnoho-generační oblíbenosti se domnívám, že je to právě naopak, že díky jeho výtvarnému doprovodu našlo nemálo čtenářů cestu k dobrodružnému žánru a možná i k samotné literatuře, což by kupříkladu v kontextu dnešní doby a s tím spojeným výchovným aspektem bylo více než hodné ocenění. Citovala bych zde opět Vladimíra Prokopa, tentokrát jeho reakci na výše uvedený článek F. Holešovského: „Jako příznačně česká chiméra se všemi druhy umění už od dob našeho národního obrození vleče jakýsi morálně výchovný moment, který je při hodnocení díla násilně vytlačován do popředí. Od uměleckého artefaktu již podvědomě očekáváme a hledáme v něm výchovné aspekty a přitom zapomínáme, že jeho přínos může ležet v úplně jiné rovině. U dobrodružné ilustrace třeba právě v tom, že našla společné souznění s duší dobrodružné knihy. A hledání jakýchsi vznešených, ale přitom falešných ideálů, je přinejmenším neseriozní. Proto i Holešovským proklamované prohlubování výchovné hodnoty ilustrace je pouze planou výzvou bez opodstatnění.“⁵⁵

---

⁵⁴ Holešovský FRANTIŠEK.: Robinson, Mauglí a Zdeněk Burian, in: Komenský 81, 1957, 733.

⁵⁵ PROKOP 1995 (pozn. 1) 62.

4.3 „Imunní vůči trendům“

Nadsazeně znějící název této kapitoly naznačuje postoj Zdeňka Buriana vůči trendům a vývoji moderního umění. Burianova „imunita“ vůči soudobým tendencím vychází v zásadě z jeho povahy, jejíž součástí je i nezájem o tento vývoj. Krásně se o tom ve své knížce věnované umělci zmínil Ondřej Neff: „Burian moderní umění neuznává a moderní umění mu to oplácí. Na expozici české malby dvacátého století dojde tak ke Špálovi, pak věnuje zbytku jediný panoramatický pohled a prohlásí: „Dál už je to úpadek.“⁵⁶ Tato poněkud vesele laděná scénka však pravděpodobně skutečně vyjadřuje Burianův postoj. Umělec je po celý život věrný určitému stylu, ve kterém se sám zdokonaluje, a netouží se zařadit po bok jiných umělců „bořících staré tradice a nastolujících nové“. Pro Zdeňka Buriana nejsou trendy a další z dnešního hlediska třeba přelomové momenty v rámci vývoje dějin umění důležité, má zkrátka „to své umění“, které pro mnohé jakoby uvízlo v pravěku stejně jako výjevy, jež zpodobňuje. Nebylo by pak ani tolik zvláštní, že takovýto umělec, který jako by se vědomě zřekl možnosti podílet se na dalším vývoji umění, je na oplátku přezírán, protože do soudobého světa se už nehodí. Na druhou stranu nelze patrně tvrdit, že by se Burian o soudobé umělecké prostředí nezajímal vůbec, protože at' již měl k modernímu uměleckému klimatu postoj jakýkoliv, stále byl jeho součástí, byť stojící někde na okraji. Stále musel svůj projev a cítění obhajovat, třebaže mu, jak již bylo řečeno, nejspíše nešlo o blahořečení a obdiv ze strany soudobé umělecké scény, ba i historického kontextu, nýbrž jak jeho skromná povaha naznačuje, pouze o klid na tvorbu a uznání za práci, kterou odvádí. Burian po celý svůj život zůstal věrný svému jedinému uměleckému názoru, používal různá výtvarná média, se kterými experimentoval, ale stále v rámci svého realisticky pojatého stylu. Vladimír Prokop v jedné z publikací věnovaných Zdeňku Burianovi píše, že se umělec za svůj názor v roce 1966 postavil tím, že podepsal manifest Kooperativy realisticky tvořících výtvarných umělců a tvůrčích skupin SČSVU.⁵⁷ Již v roce 1947 se stává členem Sdružení výtvarníků Purkyně a do Svazu československých výtvarných umělců vstupuje pak roku 1956.⁵⁸ Zajímavou informaci jsem našla ve sborníku s názvem *České umění 1938 – 1989*, kde je zmínka o Zdeňkovi Burianovi v souvislosti s ideologickým programem Dohody českých výtvarných umělců-realistů, cituji úvodní odstavec: „Volné sdružení Dohoda českých výtvarných umělců-realistů vzniklo na počátku roku 1946. Vydalo dva ročníky časopisu lidové výtvarné kultury

⁵⁶ Ondřej NEFF: *Jak se kreslí dobrodružství*, Praha 1980, 22.

⁵⁷ PROKOP 1990 (pozn. 2) 53.

⁵⁸ PROKOP 2005b (pozn. 12) 95 -96.

Skutečnost, v kterém byly propagovány tradiční kulturní hodnoty s důrazem na národně-socialistické a lidově demokratické ideje a především realistický výtvarný názor v opozici k modernímu umění. Vedoucím redaktorem byl Zdeněk Burian a členy redakční rady Alois Doležel, Josef Rektor, Vlastimil Kuřil, Jindřich Stehlík, Jindřich Stolař, Josef Vokálek ad. Přestože se jedná o poněkud periferní jev na dobové výtvarné scéně, je manifest tohoto sdružení příznačným dokladem sílicího konzervativního myšlenkového proudu, který se následně prosadil v kulturní politice strany a v oficiálně přijaté metodě socialistického realismu...⁵⁹

Následuje pak 15 bodů manifestu. Musím přiznat, že mě překvapilo jméno Zdeňka Buriana ve spojitosti s takto formulovaným manifestem, nicméně se píše rok 1946 a já si nemyslím, že by umělci šlo o něco jiného, než o vymezení se vůči nastupujícím moderním tendencím. Dávat apolitického Buriana do souvislosti se socialistickým realismem není zcela přesné, domnívám se, že malíři šlo skutečně jen o čistou obhajobu realismu jako takového, nikoliv ve spojení se socialistickou ideologií, o čemž nakonec svědčí i Burianovo tematické zaměření a nelibost ze strany výtvarné kultury padesátých let, jež v něm po nějakou dobu viděla „malíře západních námětů“. Domnívám se, že problém Zdeňka Buriana spočíval spíše v jeho naivitě, jejíž příčinou mohla být nepozornost či nezájem o okolní dění, a tudíž také neschopnost hlouběji odhadnout důsledky svého počínání. Stejně tak, jako se nechal obalamutit Petrem Sadeckým, podepsal nejspíše něco, co nakonec nemělo jen ten význam, který on předpokládal.

K 75. umělcovým narozeninám, jež připadly na rok 1980, vyšel v časopise *Živa* o Burianovi dvoustránkový článek, jehož autorem byl Vratislav Mazák, Burianův přítel a spolupracovník na pravěkých rekonstrukcích. O Burianově malířském pojetí a kritice se vyjadřuje takto: „Kritika Z. Burianovi někdy vytýkala naturalismus či akademismus. Dnes je našťástí tato doba již za námi a Burianově formě malířského a kreslířského vyjadřování, již je moderní realismus, který stojí vždy za hranicí pouhé výtvarnosti a věcnosti a postihuje realitu nikoli v jednom daném okamžiku, nýbrž ji vidí dynamicky a hledá v ní vnitřní napětí, pohyb a její neustálé změny, je i ze strany výtvarné kritiky stále více a více přáno. Burian se totiž svou zvláštní schopností a intuicí pro zdůraznění dějovosti a pohybovosti zobrazovaného objektu poněkud vymkl z konvenční šablony výtvarné kritiky. Stejně tak tomu bylo s Burianovou mistrovskou schopností vidět a zobrazit v realitě určitého okamžiku i její minulost a

---

⁵⁹ Jiří ŠEVČÍK / Pavlína MORGANOVÁ / Dagmar DUŠKOVÁ (ed.): *České umění 1938 – 1989. Programy, kritické texty a dokumenty*, Praha 2001, 93.

budoucnost, aniž by se musel uchýlovat ve svém výtvarném projevu k deformacím tvarovým a tím i k deformacím věčnosti a popisnosti svého díla. Není proto bez zajímavosti podotknout, že Burianovo umění oceňovali v plné šíři především jiní malíři a umělci. A ještě zajímavější je, že v jejich čele stáli umělci, jejichž vnější výtvarný výraz byl od Burianova naprosto odlišný – byli to např. národní umělec Josef Lada, národní umělec Jiří Trnka, Mirko Hanák aj.⁶⁰ Postavení Zdeňka Buriana v osmdesátých letech již patrně nepotřebovalo nijak obhajovat, umělec byl od počátku své tvůrčí kariéry věrný svému stylu, a kultura tudíž věděla, co od něj může očekávat. Co se pak týče zmiňovaného obdivu ze strany ostatních umělců, pak jsem se v několika publikacích setkala zejména s citací dopisu Jiřího Trnky, jenž byl Burianovi adresován při příležitosti jeho souborné výstavy ve Valdštejnském paláci v roce 1965: „Milý pane Buriane, blahopřeji k výstavě a zájmu publika, který je opravdový. Nakonec je to hlavní odměna naší práce, neděláme to zbytečně.“⁶¹

Slova přání a podpory ze strany jiného významného umělce, který sám tvoří v tolik rozdílném uměleckém stylu, a přesto mu nedělá pražádné problémy uznat kvalitu Burianovy práce, jsou v krásném kontrastu k dřívější kritice, o níž se v článku V. Mazák zmiňuje.

Nakonec uznání ze strany kolegů a zároveň konkurentů muselo Buriana těšit mnohem více, než uznání ze strany často ideologicky motivovaných kritiků. Ondřej Neff ve své publikaci zmiňuje ještě pasáž ze soukromého dopisu, který došel V. Mazákovi jako ohlas na jeho článek v 13. čísle Ahoje v roce 1971. Pisatel vzpomíná na návštěvu u Josefa Lady, kde padla otázka, co Lada soudí o Burianovi. Další osoba hovoru přítomna nevyčkala odpovědi a vyjádřila se asi v tom smyslu, že je těžko mluvit o umění, když ilustrace nemá daleko k fotografii. A tu mistr Lada přestal bafat z lulky a povídá: „Tak já vám něco řeknu – ten člověk ale umí malovat!“⁶²

Jak píše V. Prokop v Burianově životopisu, během jeho dlouhé umělecké dráhy se oficiální kultura několikrát odhodlala k udělení určitých ocenění umělci, bez velké pompy, samozřejmě. V roce 1965 mu bylo uděleno Čestné uznání ke 20. výročí osvobození Československa. O tři roky později se však sekce malířů, sochařů, grafiků a restaurátorů Svazu československých výtvarných umělců negativně vyjadřuje k návrhu udělit Burianovi titul národního umělce, souhlasí ale s udělením titulu zasloužilý umělec. Na tento titul si však musel ještě 12 let počkat. V únoru roku 1969 bylo umělci za mimořádné ilustrátorské dílo propůjčeno vyznamenání Za vynikající práci, ve většině deníků bylo však Burianovo jméno

---

⁶⁰ Vratislav MAZÁK: Zdeněk Burian (k umělcovým 75. Narozeninám), in: Živa 28, 1980, 21.

⁶¹ Citováno z: NEFF 1980 (pozn. 56) 21.

⁶² Citováno z: Ibidem 22.

v seznamu vyznamenaných vynecháno. Konečně se pak v roce 1980 Zdeněk Burian dočkal onoho titulu zasloužilého umělce. V návrhu se mimo jiné paradoxně praví: „V krizových letech neopustil Zd. Burian svůj kladný vztah k socialistickému zřízení v naší zemi – a stejně tak jako po celý život dosud – osvědčil i své internacionální smýšlení.“⁶³ V. Prokop trefně dodává: „Jak pokrytecké, ironické a současně smutné...“⁶⁴ Těžko soudit, co si o těchto „machinacích“ myslel sám umělec, domnívám se, že pro něj bylo mnohem podstatnější, jak byl vnímán čtenáři, kteří se s jeho ilustracemi častokrát setkávali v mnohých publikacích.

Na závěr této kapitoly bych ještě jednou ocitovala z článku Vratislava Mazáka, protože následující slova asi nejlépe vystihují povahu a postoj Zdeňka Buriana k jeho umělecké tvorbě: „Malíř a člověk Burian zůstal za všech okolností svůj, věrný svému spontánně získanému pokrokovému smýšlení uměleckému i společenskému a nepodléhající žádné módnosti, která by jej mohla odvést od poslání angažovaně sloužit českému malířství podle svých nejlepších schopností. V centru Burianova zájmu byla vždy mládež, a to především naše česká a slovenská mládež. Příznačné pro to je, že umělec po léta odmítal a odmítá nabídky na odprodej svých nejlepších děl do zahraničí. Lidem, kteří se mu stali blízcí, pak vždy říká: „Udělal jsem to všechno tady a dělal jsem to pro naše lidi – hlavně pro mládež. Tam venku, můžou mít reprodukce. Můžou jich mít, kolik chtějí, tomu jsem nikdy nebránil, ale originály – ty zůstanou tady!“⁶⁵

---

⁶³ PROKOP 2005a (pozn. 5) 217 – 218.

⁶⁴ Ibidem, 218.

⁶⁵ MAZÁK 1980 (pozn. 60) 21.

5. Bádání o Zdeňku Burianovi

Jak vyplývá z výše uvedených kapitol, Zdeněk Burian je umělcem stojícím vždy na okraji hlavní výtvarné scény, jak profilem své osobnosti a s tím spojené tvorby, tak zájmem ze strany profesionálních badatelů. Při psaní této bakalářské práce jsem proto vycházela zejména z publikací jednoho autora, který se stal jakýmsi výhradním specialistou na dílo Zdeňka Buriana. Je jím v této práci již mnohokrát citovaný Vladimír Prokop. Než se dostanu k osobnosti tohoto badatele, zmínila bych se ještě krátce o dalších, kteří se určitým způsobem snažili vyjádřit, ať již k dílu Zdeňka Buriana či k jeho osobnosti a životu. Opět bych zde částečně vycházela z jedné z Prokopových publikací, v níž se k bádání o Burianovi vyjadřuje. Začala bych citací: „Smutné je, že oficiální nakladatelství chrlila monografické práce a oslavné studie na mnohé zasloužilé umělce, jejichž zasloužilost však ležela v jiné rovině než v umělecké, a malíř, který svou ilustrační tvorbou představoval vrchol v dobrodružném žánru a v oblasti paleontologické rekonstrukce získal renomé po celém světě, se během svého života nedočkal rozsáhlejší objektivní kritické studie, natož monografie. Vlastně až dodnes suplují tuto činnost neprofesionálové a prorocká intuice napovídá, že tomu tak bude i nadále.“⁶⁶ Poté vyjmenovává několik autorů, kteří se Zdeňkem Burianem částečně zabývali. Zmiňuje Jaroslava Mervarta, který psal v šedesátých letech některé drobné studie vycházející v katalogích Burianových výstav, dále kontroverzní postavu Petra Sadeckého, jenž je ve spojitosti s Burianovým jménem znám patrně zejména kvůli „kauze s Octobrianou“. Sadecký se ale k umělci vyjadřoval taktéž v souvislosti s výstavami v šedesátých letech a dále je také autorem rozsáhlého spisu o životě a díle Buriana, který však, jak bylo Sadeckého záhadné postavě vlastní, obsahuje mnoho mystifikačních informací. Prokop zmiňuje také Vratislava Mazáka, který se snažil o systematictější zhodnocení Burianova díla a dále pak práci Ondřeje Neffa a jeho útlou knížku *Jak se kreslí dobrodružství* z roku 1980. Ve výčtu není opomenuta ani publikace malířovy dcery Evy Hochmanové-Burianové v podobě vzpomínek na jejího otce a nakonec zmiňuje ještě monografii od Josefa Dvořáka, která prý přes svou rozsáhlost nepřináší pro zasvěcené nic nového. Na závěr se ještě s povzdechem odvolává na svou předchozí publikaci o Zdeňku Burianovi s názvem *Zdeněk Burian a paleontologie* a kapitolu ukončuje přáním do budoucna: „Burianovo dílo tedy nadále čeká na rozsáhlé monografické

---

⁶⁶ PROKOP 1995 (pozn. 1) 64.

zpracování, jež nemohou výše zmíněné studie nahradit. Lze se jen dohadovat, jakou profesí se bude moci pochlubit budoucí autor takové knihy.“⁶⁷

Skutečně paradoxní závěr z knihy vydané v roce 1995, vezmeme-li v úvahu, jak to nakonec dopadlo. Na druhou stranu jako by ona povzdechu plná slova obsahovala možnou předzvěst uvědomění si, že to nebude nakonec nikdo jiný, než on sám, kdo se bude nadále naplno věnovat badatelské činnosti spojené se jménem Zdeňka Buriana. Tak se tedy stalo, že k ohromné retrospektivě Burianova díla konané v Jízdárně na Pražském hradě v roce 2005, která „se znovu pokouší o jeho odpovídající vřazení do dobových výtvarných souvislostí“⁶⁸, vyšly dva katalogy, jejichž autorem není nikdo jiný než právě on. Dnes, v roce 2010, při psaní této bakalářské práce tedy vycházím zejména z publikací Vladimíra Prokopa, kterého lze bezesporu nazvat výhradním badatelem zaměřeným na dílo Zdeňka Buriana a na jehož kontě jsou dosud čtyři monografie pojednávající o tomto umělci. K výše zmíněným publikacím bych ještě doplnila dva, z mého pohledu důležité ucelenější prameny. První z nich je kniha s názvem *Století Zdeňka Buriana* od Vladimíra Hulpacha, která v sobě nese mnoho zajímavých informací, ale na jejímž začátku autor upřesňuje: „Nepůjde o odbornou monografii, nýbrž o vyprávění autora, který Zdeňka Buriana osobně poznal, nejednou s ním spolupracoval, ale zejména od svých klukovských let obdivoval jeho tvorbu a později si jej vážil jako věru moudrého, skromného a laskavého člověka.“⁶⁹ Jedná se tedy o subjektivní pohled člověka, který Burianovu práci obdivoval, měl k umělci citový vztah a osobně ho znal, stejně jako autorka další publikace, Burianova dcera Eva Hochmanová-Burianová. Ještě bych zmínila jistou útlou knížku sestavenou pracovníky Státní vědecké knihovny Olomouc v roce 1991 v čele s Miluší Spáčilovou, která se zabývá odborným dílem umělce ve sbírkách knihovny a bibliografií knih a článků Burianovi věnovaných, včetně rozhovorů s umělcem. Součástí je ještě devítistránková předmluva o umělci od Xenie Altmanové.

Jak vidíme, bádání o Zdeňkovi Burianovi vzniká zejména díky jeho obdivovatelům, čili povětšinou laikům, kteří se historií umění profesionálně nezabývají. Z toho lze nejspíše vyjmout Vladimíra Prokopa, původně absolventa Pedagogické fakulty v Plzni v oboru český jazyk a výtvarná výchova, dnes tedy jediného systematického badatele Burianova díla.⁷⁰

Na zařazení Zdeňka Buriana jako suverénního malíře v rámci historie dějin umění si tak budeme muset počkat, dokud se nedostane zevrubné pozornosti ze strany historiků dějin umění jeho volné tvorbě. Domnívám se, že do té doby bude Burian stále pokládán sice za

---

⁶⁷ PROKOP 1995 (pozn. 1) 64 - 65.

⁶⁸ Citace z Art & Antiques, duben 2005, 89.

⁶⁹ HULPACH 2004 (pozn. 6) 7.

⁷⁰ PROKOP 1995 (pozn. 1) 193.

vynikajícího ilustrátora, zejména dobrodružné literatury a pravěkých rekonstrukcí, ale nikoli za plnohodnotného umělce se vším všudy.

V souvislosti s bádáním o Zdeňku Burianovi, bych zde ještě připomněla několik knih zabývajících se dějinami ilustrace. Nejedná se tedy přímo o bádání o umělci, ale spíše o zmínku Burianova jména v rámci dějin této výtvarné disciplíny. Zde nastává určitý problém, protože s dějinami ilustrace je mimo jiné spojeno i jméno Františka Holešovského, jenž láskou k Burianovým ilustracím zrovna neoplýval. Cituji z monografie V. Prokopa: „V roce 1989 se na pultech knihkupectví objevila jeho objemná publikace *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Obsahuje 148 medailonků ilustrátorů, a nalistujeme-li si jméno Zdeňka Buriana, jsme vcelku překvapení, jak na něj Holešovský náhle změnil svůj názor. Pečlivé studium knihy nás však záhy přesvědčí o neměnnosti postojů tohoto autora. Medailon Zdeňka Buriana a dalších třinácti ilustrátorů psala totiž Blanka Stehlíková, neboť Holešovský si během práce na této knize na Buriana ani nevzpomněl!“⁷¹ Těžko říci, zda to byl autorův úmysl či nikoliv, neboť zemřel dříve, než stihl dílo dokončit. Encyklopedické publikaci předcházelo Holešovského dílo s názvem *Glosy k vývoji české ilustrace* z roku 1982. Zde je Zdeněk Burian uveden několikrát, ať již ve spojitosti s dobrodružným žánrem nebo pravěkými rekonstrukcemi, jméno umělce chybí pouze v závěrečném shrnutí, a tudíž se lze domnívat, že Holešovskému pro celkový vývoj možná nepřišel příliš důležitý. Podrobně se dějinami ilustrace v českých knihách zabývá Blanka Stehlíková, ať se již jedná o *Současnou ilustraci dětské knihy* (1979), *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež* (1984), či *Ilustraci v české knize pro děti* (1986). Ve všech třech je Zdeněk Burian zmíněn, ve druhém titulu dokonce z hlediska konceptu knihy podrobně v souvislosti s kapitolou o tzv. dějové literatuře, což je pokládáno za doménu Burianovi vlastní.

---

⁷¹ PROKOP 1995 (pozn. 1) 63.

6. Dovětek k Burianově tvorbě

Tato kapitola je zamýšlena jako jakási završující část podávající doplňující informace k vnímání a přijímání Burianovy tvorby na konci minulého a v současném století. Nejprve zde tedy musím opět konstatovat, jako již mnohokrát předtím, že postavení Zdeňka Buriana v rámci umění je a vždy bylo složité. Předchozí kapitoly se snažily najít příčinu či spíše shluk příčin, proč tomu tak dosud je a s největší pravděpodobností ještě určitou dobu bude. K formulaci poněkud negativně pojatého tvrzení mě vedou i události v posledních letech. Burianovo dílo nebylo dosud podrobena zevrubnému průzkumu ze strany profesionálních kunsthistoriků, a tudíž je živeno spíše nostalgickou oblibou ze strany čtenářů dobrodružných románů a populárně naučných knih. Tuto přetrvávající a léty zakonzervovanou situaci měla pozměnit velká výstava konaná při příležitosti 100. výročí narození umělce v Jízdárně Pražského hradu v roce 2005. Kurátorem výstavy se stal logicky Vladimír Prokop, jenž je také autorem dvou katalogů. Bezsporu se jedná o dosud největší výstavu představující veřejnosti dílo populárního výtvarníka, nicméně těžko lze v závěru zhodnotit, zda svůj účel splnila či nikoliv. Spornou otázkou také je, co vlastně bylo cílem výstavy. Mezi články, jež se této aktualitě věnují v různých uměleckých médiích či kulturních přílohách pravidelných periodik, mě zaujal kriticky laděný článek Tomáše Pospiszyla. Na rozdíl od většiny podobných článků se k Burianovi a výstavě vyjadřuje překvapivě kriticky: „Jak vysvětlit, že se malíř úpadkových kvalit a ilustrátor knih, z nichž dnes lze číst jen zlomek, těší takové popularity? Je to sentiment po starých časech nebo snad nějaká Burianova specifická hodnota? Na výstavě samé najdeme odpovědi jen v náznacích. Neodděluje totiž dobré od špatného a početné umělcovo dílo nechává v rovině nenáročného podívání bez pokusu o hlubší analýzu, kterou si Burianovo kuriózní dílo nejen zaslouhuje, ale přímo žádá. Přitom Zdeněk Burian a jeho dílo jsou vskutku fascinující.“⁷² Pospiszyl Buriana a koncepci výstavy nešetří ani na konci článku a uzavírá ho těmito slovy: „Autoři výstavy se nebyli ochotni vyrovnat se skutečností, že hlavním výrazovým prostředkem Buriana byl kýč. Z toho rovněž vyplynula neschopnost autorův umělecký zjev zařadit do historického kontextu, nebo alespoň přesněji uchopit zajímavé aspekty jeho práce, jako například využívání obrazového archivu. Zbyla jen legenda o zneužití mohykánovi českého umění a pohledy do tajemného, neskutečného světa.“⁷³

---

⁷² Tomáš, POSPISZYL: Předpotopní umělec. Výstava Zdeňka Buriana jako bezhlavý výlet do jiného světa. in: Týden 12, 2005, 84.

⁷³ Ibidem

Poněkud neobvyklá, trochu drsněji laděná kritika umělce patrně vzbudila řadu negativních reakcí ze strany určitých čtenářů, jak Tomáš Pospiszyl vysvětluje v dalším článku, který byl nucen k tomuto tématu napsat. Tentokrát nesl název *Kýč, ale mistrovský* a je doplňujícím článkem k předchozí recenzi, autor článku začíná těmito slovy: „V úvodu zopakují, že ilustrace a obrazy Zdeňka Buriana jsou nepochybně kýčovité. Dnes se ovšem kultura dávno nedělí na vysokou a nízkou a za náklonnost k magii kýče se vůbec nemusíme stydět.“⁷⁴ Dále připodobňuje situaci spojenou s dílem Zdeňka Buriana k vnímání amerického malíře Normana Rockwella, jenž byl až do své velké retrospektivní výstavy, která ukotvuje jeho postavení v historii dějin umění jako malíře dějin americké společnosti, pokládán za krále amerického kýče. Zamýšlí se nad takovou úlohou v rámci dějin ve spojení s dílem Zdeňka Buriana a připomíná, že již před třemi roky napsal článek o Burianovi, který volal po jeho znovuobjevení a po pokusu o analýzu jeho místa v české kultuře. Domnívá se, že Burianova retrospektiva i obsáhlý katalog udělal svým adorujícím přístupem umělci spíše medvědí službu. Tvrdí: „Dělat výstavu Zdeňku Burianovi tak, jako kdyby to byl Antonín Slaviček nebo Jan Zrzavý, považuji za nesmysl. Burian byl ilustrátorem, dějiny ilustrace jsou jiné než dějiny malířství.“⁷⁵ Pospiszyl společnosti Gallery, jež výstavu organizuje, vytýká, že umělce nestaví do kontextu širších souvislostí, tak aby bylo plně pochopeno, jaké místo měla v české kultuře dobrodružná ilustrace, čím se Burianovi podařilo ovlivnit tolik generací apod. „Výstava i monografie jsou koncipovány jako nekriticky oslavné podniky, jakými se upomínají velikáni české kultury. Ze zamýšleného pomníku se stal balvan, který nešťastného ilustrátora zavalil nebo do stínu uvrhnul to, co je na Burianovi opravdu zajímavé.“⁷⁶

Pospiszylovy formulace se mi v některých případech jeví velmi nekompromisní, například v jasném označení Burianova díla a jeho výtvarného názoru za kýče. Na druhou stranu se zde konečně objevila jakási recenze, byť s ní v mnoha věcech nemusím souhlasit, která se snaží na Burianovu tvorbu upozornit jiným způsobem - nikoli nekritickým obdivem k malíři, ani nesmyslným subjektivním odsudkem. Naopak otevírá další otázku, kterým směrem by se mohlo zamýšlení nad problematikou spojenou s umělcovým odkazem ubírat. Souhlasím s názorem, že z hlediska zařazení Zdeňka Buriana do dějin české kultury výstava příliš úspěšná nebyla, neboť po pěti letech od jejího konání se jeho postavení v rámci uměleckého vývoje nijak nezměnilo. Stále je oním „outsiderem“ oficiálního výtvarného proudu a od roku 2005 se opět nikdo nezhostil sepsání té vytoužené vyčerpávající vědecky

---

⁷⁴ Tomáš, POSPISZYL: Kýč, ale mistrovský. in: Týden 15, 2005, 82.

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Ibidem

pojaté monografie, která by se věnovala jeho osobě a celkovému uměleckému odkazu podrobně zhodnoceném po uměleckohistorické stránce. V souvislosti s touto retrospektivou se v článcích také objevovala naděje, že se společnosti Gallery podaří to samé, co se jí podařilo v roce 1998 v případě velké retrospektivy Josefa Lady, taktéž konané v Jízdárně Pražského hradu, čili zařazení všeobecně známého a lidově oblíbeného umělce do odborného kontextu. Cituji: „Rozdíl mezi Burianem a Ladou ovšem existuje v jejich přijetí odbornou veřejností. Zatímco v případě Josefa Lady se už příliš nepochybuje o jeho přínosu českému malířství a jeho obrazy jsou třeba součástí stálé expozice Národní galerie, tak Zdeněk Burian je pořád vnímán jako okrajový tvůrce, jehož dílo teoretici umění obcházejí obloukem a v tradičních sbírkových institucích zastoupeno není.“⁷⁷ Ladova postavení se tedy Burianovu dílu zatím dosáhnout nepodařilo, v tomto směru výstava tedy nikterak Burianův odkaz nerehabilitovala, nepřinesla nové informace, spíše byla velkou oslavou jednoho nadaného umělce. Co se pak týče obsáhlého katalogu výstavy, pak lze snad tvrdit, že hlavní význam této skutečně detailní publikace jsou z katalogizačního hlediska velice cenné seznamy děl, ať již ilustrací či obrazů volné tvorby, nebo Burianových výstav a vyčerpávající zpracování životopisu umělce. Je možné, že je katalog pojat poněkud adorujícím způsobem, ale musíme brát v potaz, že je v zásadě tvořen celoživotním Burianovým obdivovatelem, byť se jedná o knihu velice podrobnou a systematicky zpracovanou. Na objektivní vědecky pojatou publikaci dílo Zdeňka Buriana stále čeká.

Zajímavé pozornosti se části Burianovy ilustrační tvorby však dostalo nedávno v souvislosti s výstavou *Planeta Eden* konané v Centru současného umění DOX. K této výstavě s podtitulem *Svět zítřka v socialistickém Československu*, jež se zabývá fenoménem science fiction v dobách spjatých s dobýváním vesmíru, vyšel krásný katalog, který obsahuje jednu celou kapitolu věnovanou Zdeňku Burianovi. Spojení Burianova jména v kontextu sci-fi je dle mého názoru velice lákavé, netradičně tak ukazuje další nepříliš známou polohu umělce, třebaže by nemělo být takovým překvapením, že populární ilustrátor pracoval vedle převážně tematicky dobrodružných ilustrací i na zcela odlišných žánrech.

Nicméně vesmírná témata zobrazující vyspělé, dosavadnímu světu dosud neznámé technologie, zapřísáhlému milovníku přírody tolik neseseděla. Domnívám se, že to není způsobeno ani tak technickým tématem ilustrací, ale spíše úkolem ztvárnit neexistující objekty, k jejichž stvoření se mohl faktograficky pečlivý a logický umělec opřít jen o svou fantazii. Příznačný je tento popis robota: „Pro květnovou obálku *Ohničku* z roku 1960

---

⁷⁷ Petr, VOLF: Jízdárna Pražského hradu: Zdeněk Burian. in: Reflex 16, 2005, 53.

vytvořil Burian scénu, na níž si mechanický robot hraje u stolu s malým chlapcem. Na to, že je kresba určena k vnitřnímu článku *Co je kybernetika?*, působí konstrukce robota poněkud naivně, zejména ocelová táhla, která přes kladky zajišťují pohyb končetin, a hrncovitá hlava, zakončená jakýmsi kruhovým otočným madlem.⁷⁸ [10] Burian se k ilustrování vědecko-fantastické literatury uchýlil na začátku padesátých let, kdy čelil nepříznivé výtvarné kritice. V tomto období redukce vydávání západních knižních kousků, neměl umělec příliš mnoho zakázek z oblasti dobrodružné literatury, a tudíž byl za tyto ilustrační nabídky vděčný. Jistěji se ale cítil, pokud se v ilustrovaném sci-fi příběhu objevil nějaký z „typických burianovských prvků“, jako je například ještěr či rozbouřené přírodní živly neznámé planety.⁷⁹ Cituji ze závěrečné kapitoly katalogu: „Pravdou je, že technické prostředky a města budoucnosti se mu hůře zobrazovaly než například fantastické krajiny, podzemní labyrinty, mimozemská vegetace a zvířena. U těch dokázal využít svého realistického vnímání, svých zkušeností z paleoantropologických rekonstrukcí a svého citu pro dobrodružství, takže i technické artefakty nesou nakonec tyto znaky“.⁸⁰

V souvislosti se zdařilým zapojením Zdeňka Buriana do kontextu této výstavy, v jejímž katalogu mu rozhodně není vyhrazen nevýznamný prostor, se možná otevírá cesta, po jejímž směru bude Burianův nepochybně těžko zařaditelný odkaz hodnocen. Nejspíše se budeme s jeho díly setkávat na mnoha výstavách rozdílných tematických záběrů, na nichž však co do obsažnosti a významu nesmí Burianovo dílo chybět. Takováto situace se snad nejeví jako nepřijatelná za předpokladu, že by se skutečně podařilo najít Burianovi v kulturní historii důstojné a oficiální místo, zarážející je však skutečnost, že se podobně koncipovaná myšlenka již objevila v jednom z textů Blanky Stehlíkové z roku 1981: „Výtvarné dílo Zdeňka Buriana se vzpírá jakékoliv kategorizaci, a zřejmě také proto nebylo až dosud dostatečně zařazeno do kontextu našeho současného umění. Až dnes, kdy výtvarná tvorba přerůstá svazující hranice volného a užitého, „velkého“ a „malého“ umění a kdy se objevují nové výtvarné disciplíny, kdy se opět dostává do popředí smysl pro věčnost a dějovost, nabývá vklad Zdeňka Buriana nové aktuálnosti. Umělec se tu objevuje jako protagonista netradičních žánrů ilustrace dobrodružné, populárně vědecké i vědeckofantastické, jako protagonista exaktní vědecké ilustrace, jejíž obzory rozšířil též o skutečnosti, jež leží za

---

⁷⁸ Milan KREJČÍ: Burianovy fantastické světy, in: Ivan ADAMOVIČ (ed.) / Tomáš POSPISZYL (ed.): Planeta Eden. Svět zítřka v socialistickém Československu 1948 – 1978 (kat. výst.), Řevnice 2010, 134.

⁷⁹ Ibidem 134 – 146.

⁸⁰ Ibidem 148.

hranicí viděného. Jeho dílo dnes spatřujeme v jiném světle, jako jedno z možných východisek.⁸¹

V jakém světle je dnes Burianova tvorba spatřována, je v celkovém kontextu nejasné. Jednou stranou je přehlížena, zatímco druhá strana ji zbožňuje, díky čemuž v podstatě zabraňuje, aby tato tvorba upadla do zapomnění, a naopak první stranu podněcuje k tomu, aby našla vhodný způsob, jak a kam ji zařadit. Tak nezbývá než doufat, že se v dalším desetiletí 21. století Burianovu odkazu bude dostávat odborné pozornosti čím dál tím častěji a že za určitý čas nebude možno o jeho významu pochybovat.

---

⁸¹ Blanka Stehlíková: Zasloužilý umělec Zdeněk Burian. Výběr z díla (kat. výst.), Praha, 1981, nestránkováno

7. Závěr

Netradiční a těžko zařaditelné dílo Zdeňka Buriana nesměle našlapuje po okraji hlavní výtvarné scény našeho prostředí již dlouhou dobu. Zajímalo mě, z jakých důvodů Burian byl a stále je pokládán za „outsidera“ této scény. Snažila jsem se zde uvést několik příčin, které dle mého názoru vnímání Burianova díla a jeho zařazení do historie umění ztěžují. Jejich kombinací vzniká komplikovaný spletenec, který je velice těžké uchopit. Burian po sobě zanechal ohromné množství děl, z čehož je známá zejména jeho ilustrační a paleontologická činnost. V případě rekonstrukcí pravěkých živočichů a prostředí o Burianově významu snad není třeba polemizovat. V této oblasti je znám nejen v České republice a na Slovensku, ale i ve světě.⁸² Co se týče Zdeňka Buriana jako ilustrátora, pak lze určitě tvrdit, že je jedním z našich nejznámějších ilustrátorů zaměřených převážně na dobrodružnou literaturu, která stejně jako jeho vyobrazení prehistorie formovala představy exotických prostředí mnoha čtenářů. Zdeněk Burian jako malíř volných témat však není známý vůbec. Nyní je otázkou, zda-li se předpokládá, že je jeho přínos v tomto směru, ať již z hlediska výtvarné formy či tématu, nezajímavý, nebo svým úspěchem a množstvím děl z oblasti rekonstrukce a ilustrace existenci své volné tvorby zastínil. Pokud má být tedy Burian objektivně zhodnocen a zařazen do určité škatulky, nesmí se zapomenout ani na tuto oblast jeho díla. Domnívám se, že do dějin našeho výtvarného umění jeho postava rozhodně patří, problém patrně tkví v tom, jakým vhodným způsobem lze zhodnotit význam jeho díla jako celku, nikoliv jednotlivých disciplín. O tuto analýzu se zatím odborníci nepokusili. V předchozí kapitole je zmíněna výstava *Planeta Eden*, mezi jejímiž exponáty se nacházely i Burianovy obrazy. Uvedla jsem v ní hypotézu, která se mi jeví jako nejpravděpodobnější v případě budoucího hodnocení Burianova odkazu. Nejspíše se odborníci v blízké době nezhostí celkového rozboru díla umělce, nýbrž se s jeho obrazy budeme setkávat na mnoha tematicky různě zaměřených výstavách, což nakonec Burianův význam naznačuje.

Na závěr se zde ještě musím zmínit o přetrvávající oblibě Zdeňka Buriana ve 21. století. Ve Štramberku se nachází stále Muzeum Zdeňka Buriana, které pořádá tematické výstavy a setkání ctitelů odkazu umělce, stále vychází knižní reedice s Burianovými slavnými

---

⁸² Pro zajímavost: v roce 1979 bylo jeho jméno zařazeno do databáze publikace *Who's Who in the World*. O rok později byla v japonské UNESCO village otevřena audiovizuální expozice s reprodukcemi Z. Buriana *Od prvohor k dinosaurům*. Expozice trvala až do roku 1990. U nás se nacházejí proslulé Burianovy paleontologické rekonstrukce v ZOO ve Dvoře Králové nad Labem. PROKOP 2005b (pozn. 12) 96.

ilustracemi.⁸³ Za velice důležitou pokládám nedávnou událost, kdy byl Burianův obraz *Maori* [11] na aukci vydražen za 1, 08 milionu korun.⁸⁴ To předznamenává, že z hlediska popularity Burianovo dílo v nejbližší době jistě v zapomnění neupadne, spíše naopak.

---

⁸³ Například nově převyprávěné romány Julese Verna Ondřejem Neffem.

Určitý seznam nově vydaných reedic na: <http://www.zdenekburian.websnadno.cz/Aktuality.html>, vyhledáno 29. 12. 2010

⁸⁴ Art & Antiques, prosinec 2010, 20.

Seznam použité literatury

Art & Antiques, duben 2005, 89 - 90.

Art & Antiques, prosinec 2010, 20.

DOLEŽAL Václav: O jedné splasklé bublině, in: Rudé právo 19. 2. 1972, 2.

DVOŘÁK Josef: Zasloužilý umělec Zdeněk Burian, Olomouc 1984

HOCHMANOVÁ – BURIANOVÁ Eva: Zdeněk Burian. Pravěk a dobrodružství, Praha 1991

HOLEŠOVSKÝ František: Robinson, Mauglí a Zdeněk Burian, in: Komenský 81, 1957, 730 -733.

HULPACH Vladimír: Století Zdeňka Buriana, Praha 2004

KREJČÍ Milan: Burianovy fantastické světy, in: ADAMOVIČ Ivan (ed.) / POSPISZYL Tomáš (ed.): Planeta Eden. Svět zítřka v socialistickém Československu 1948 – 1978 (kat. výst.), Řevnice 2010, 130 – 148.

MAZÁK Vratislav: Zdeněk Burian. K umělcovým 75. narozeninám, in: Živa 28, 1980, 20 - 21.

MAZÁK Vratislav: Veleještěři a Zdeněk Burian, in: Živa 18, 1970, 42 - 44.

NEFF Ondřej: Jak se kreslí dobrodružství, Praha 1980

POSPISZYL Tomáš: Kýč, ale mistrovský. in: Týden 15, 2005, 82.

POSPISZYL Tomáš: Octobriana a ruský underground, Praha 2004

POSPISZYL Tomáš: Octobriana a ruský underground, in: Umělec 3, 2002, 34 – 55.

POSPISZYL Tomáš: Předpotopní umělec. Výstava Zdeňka Buriana jako bezhlavý výlet do jiného světa. in: Týden 12, 2005, 84.

PROKOP Vladimír: Ilustrátor Zdeněk Burian. Monografie a soupis díla, Praha 1995

PROKOP Vladimír: Zdeněk Burian, Praha 2005

PROKOP Vladimír: Zdeněk Burian (brož.), Praha 2005

PROKOP Vladimír: Zdeněk Burian a paleontologie, Praha 1990

SPÁČILOVÁ Miluše (ed.): Akademický malíř Zdeněk Burian. Personální bibliografie, Olomouc 1991

STEHLÍKOVÁ Blanka: Zasloužilý umělec Zdeněk Burian. Výběr z díla (kat. výst.), Praha 1981

ŠEVČÍK Jiří / MORGANOVÁ Pavlína / DUŠKOVÁ Dagmar (ed.): České umění 1938 – 1989.

Programy, kritické texty a dokumenty, Praha 2001

VOLF Petr: Jízdárna Pražského hradu: Zdeněk Burian. in: Reflex 16, 2005, 53.

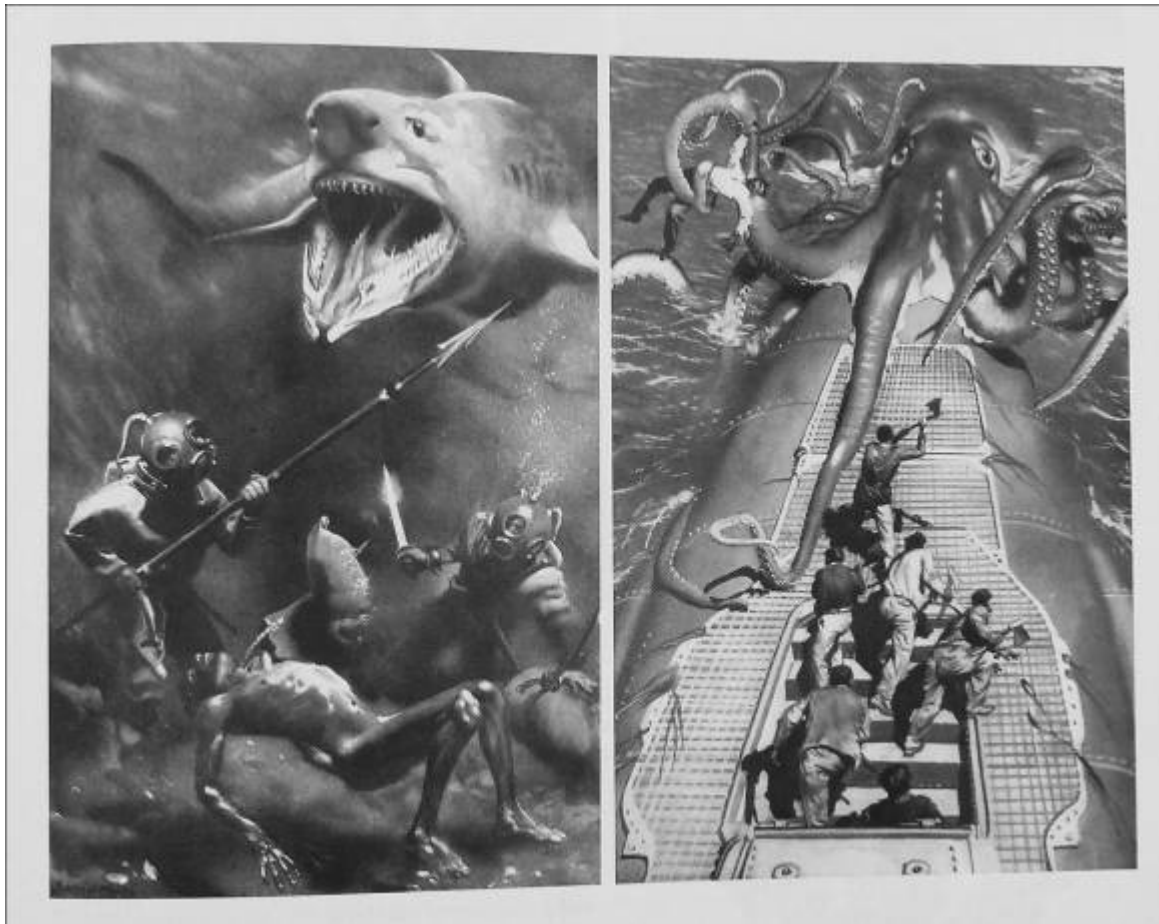
Internetové zdroje:

<http://www.zdenekburian.websnadno.cz/Aktuality.html>, vyhledáno 29. 12. 2010

Seznam vyobrazení

1. Ilustrace k románu J. Vernea *Dvacet tisíc mil pod mořem*, 1938. Reprodukce z knihy: Vladimír HULPACH: *Století Zdeňka Buriana*, Praha 2004, 77.
2. Ilustrace ke *Knihy džunglí*. Reprodukce z knihy: Rudyard KIPLING: *Knihy džunglí*, Praha 1984, 157 a 183.
3. Ilustrace z *The Hamlyn Book of Early Man*, 1975. Reprodukce z knihy: Josef KLEIBL: *The Hamlyn Book of Early Man*, Československo, Artia 1975, 44.
4. Ilustrace z knihy *Pohádky* od Boženy Němcové, 1940. Reprodukce z knihy: Božena Němcová: *Pohádky*, Praha 1940, 137.
5. *Kronosaurus queenslandicus*, ZOO Dvůr králové nad Labem, 1981. Reprodukce z knihy: Vladimír PROKOP: *Zdeněk Burian (brož.)*, Praha 2005, 56.
6. Portrét malířova otce E. Buriána, 1943. Reprodukce z knihy: Vladimír PROKOP: *Zdeněk Burian (brož.)*, Praha 2005, 74.
7. *Návrat ke žhavotekutému stavu z Protiválečného cyklu*, 1963. Reprodukce z knihy: Vladimír PROKOP: *Zdeněk Burian (brož.)*, Praha 2005, 90.
8. Burianův návrh obálky ke komiksu o *Amazoně*, předělán Petrem Sadeckým na *Octobrianu*. Reprodukce z knihy: Tomáš POSPISZYL: *Octobriana a ruský underground*, Praha 2004, 65.
9. Ilustrace k románu D. Defoea *Robinson Crusoe*, 1956. Reprodukce z knihy: Eva HOCHMANOVÁ – BURIANOVÁ: *Zdeněk Burian. Pravěk a dobrodružství*, Praha 1991, 42.
10. Ilustrace k článku *Co je kybernetika* z časopisu *Ohniček* 1960, č. 9. Reprodukce z knihy: Ivan ADAMOVIČ (ed.) / Tomáš POSPISZYL (ed.): *Planeta Eden. Svět zítřka v socialistickém Československu 1948 – 1978 (kat. výst.)*, Řevnice 2010, 76.
11. *Maori*, 1963. Reprodukce z: Vladimír PROKOP: *Zdeněk Burian (brož.)*, Praha 2005, 85.

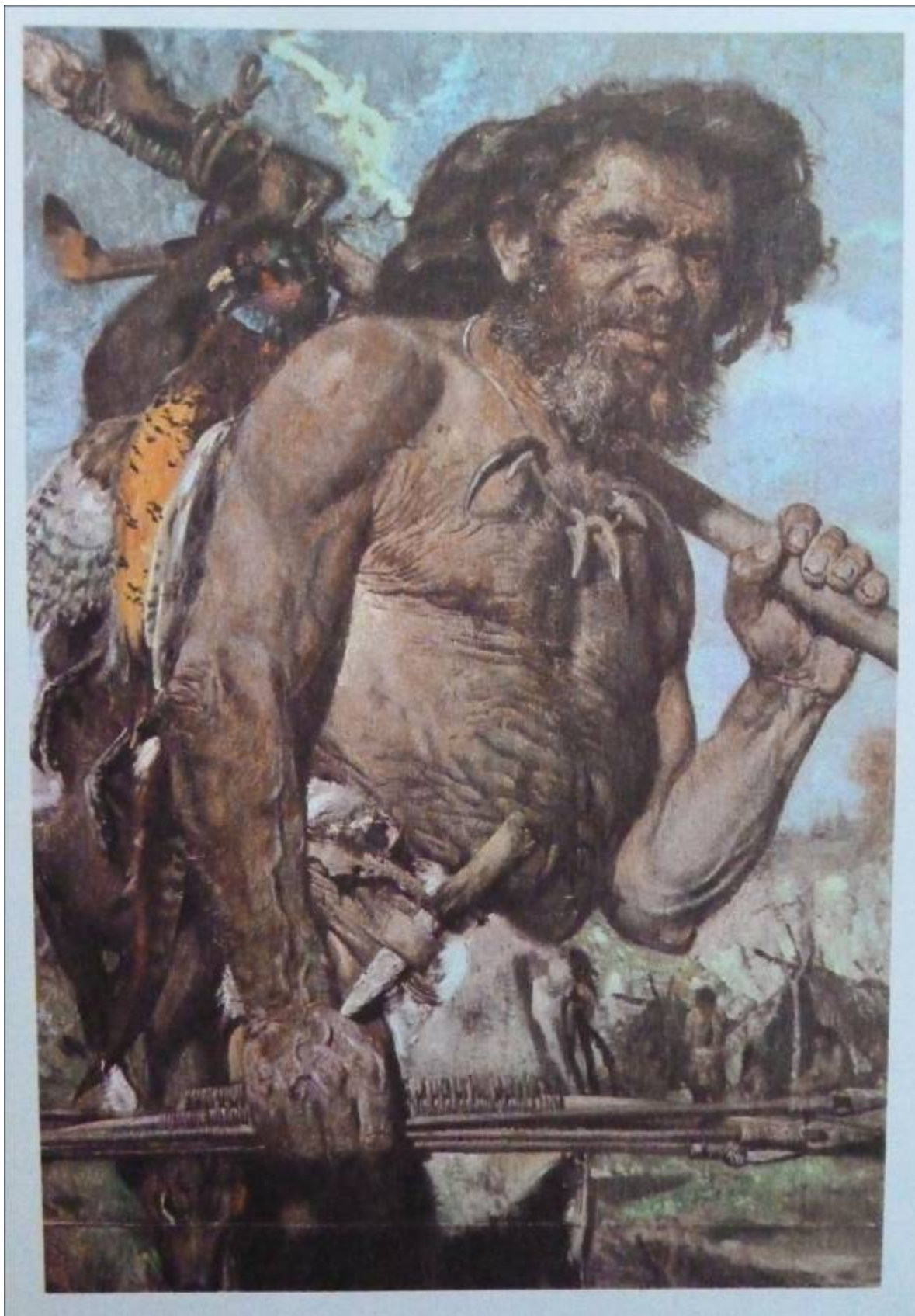
Obrazová příloha

1. Ilustrace k románu J. Vernea *Dvacet tisíc mil pod mořem*, 1938

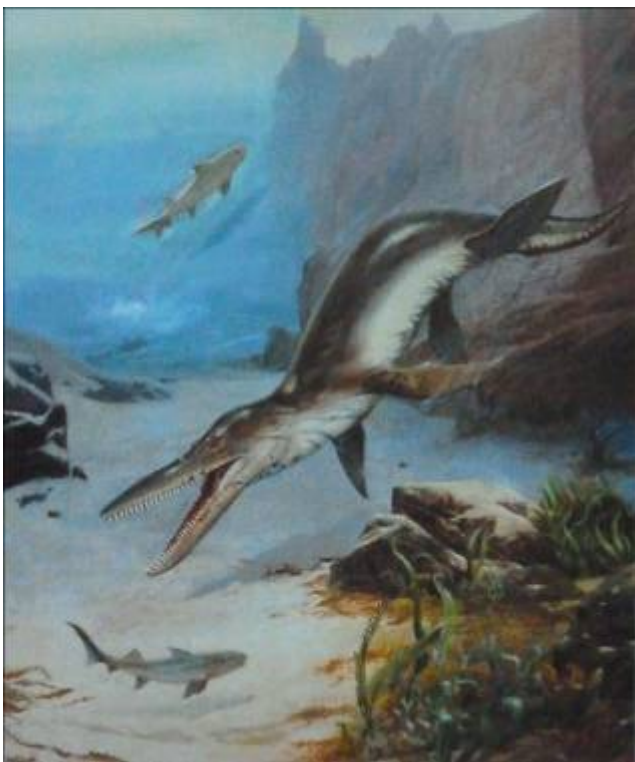
2. Ilustrace ke *Knihám džunglí*

3. Ilustrace z *The Hamlyn Book of Early Man*, 1975

4. Ilustrace k *Pohádkám* od Boženy Němcové, 1940

5. *Kronosaurus queenlandicus*, ZOO Dvůr králové nad Labem, 1981

6. Portrét malířova otce E. Buriána, 1943

7. *Návrat ke žhavotekutému stavu z Protiválečného cyklu*, 1963

8. Burianův návrh obálky ke komiksu o *Amazoně*, předělán Petrem Sadeckým na *Octobrianu*

9. Ilustrace k románu D. Defoea *Robinson Crusoe*, 1956

10. Ilustrace k článku *Co je kybernetika* z časopisu *Ohníček* 1960, č. 9

Víte, že Ohníček má v září narozeniny? Před deseti lety v roce 1950 vyšlo první číslo. A o tom, jak se Ohníček dělá, si přečtete v příloze, kterou vám dáváme jako malou pozornost.

11. *Maori*, 1963